

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav primární a preprimární edukace

Vznik a vývoj opatroven v českých zemích

Diplomová práce

Autor:	Barbora Zvelebilová
Studijní program:	N7531 Předškolní a mimoškolní pedagogika
Studijní obor:	Pedagogika předškolního věku
Vedoucí práce:	Mgr. Martin Skutil, Ph. D.

Poděkování

Děkuji vedoucímu své diplomové práce panu Mgr. Martinu Skutilovi, Ph. D. a paní PaedDr. Vladimíře Hornáčkové, Ph.D. za cenné rady a připomínky a také za poskytnutí materiálů a knih. A v neposlední řadě své rodině a blízkým za pomoc a podporu.

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Barbora Zvelebilová**

Studium: P14P0254

Studijní program: N7531 Předškolní a mimoškolní pedagogika

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Název diplomové práce: **Vznik a vývoj opatroven v českých zemích**

Název diplomové práce AJ: Origin and development of nursing homes in the Czech lands

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce je zaměřena na vznik, význam a vývoj dětských opatroven v českých zemích. Cílem diplomové práce je zmapovat výskyt těchto historických zařízení v jednotlivých krajích, jejich tehdejší vznik a vývoj. Jako výzkumná metoda byla použita obsahová analýza primárních a sekundárních zdrojů. Práce začíná vznikem vůbec první opatrovny a jejím významem. Zmiňuje i opatrovnám příbuzná zařízení, jako např. sirotčince. Toto téma je dále zkoumáno v jednotlivých krajích České republiky. Diplomová práce rovněž uvádí některé významné představitele působící v opatrovnách a je zakončena obdobím vzniku mateřských škol.

Garantující pracoviště: Ústav primární a preprimární edukace,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Martin Skutil, Ph.D.

Oponent: PhDr. Vladimír Václavík, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 27.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne ...

Podpis autora

Anotace

ZVELEBILOVÁ, Barbora. *Vznik a vývoj opatroven v českých zemích*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. **78** s. Diplomová práce.

Vznik a vývoj opatroven v českých zemích

Diplomová práce je zaměřena na vznik, význam a vývoj dětských opatroven v českých zemích. Cílem diplomové práce je zmapovat výskyt těchto historických zařízení v jednotlivých krajích, jejich tehdejší vznik a vývoj. Jako výzkumná metoda byla použita obsahová analýza primárních a sekundárních zdrojů. Práce začíná vznikem vůbec první opatrovny a jejím významem. Zmiňuje opatrovnám příbuzná zařízení, jako např. sirotčince. Toto téma je dále zkoumáno v jednotlivých krajích České republiky. Diplomová práce rovněž uvádí některé významné představitele působící v opatrovních a je zakončena obdobím vzniku mateřských škol.

Klíčová slova: Opatrovna, vznik, vývoj, představitelé, mateřská škola

Annotation

ZVELEBILOVÁ, Barbora. *Origin and development of nursing homes in the Czech lands*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2016, 78 pp. Thesis.

Origin and development of nursing homes in the Czech lands

The thesis is focused on the origin, consequence and development of child nursing homes in the Czech lands. The aim of the thesis is to map out the presence of these historical facilities in particular regions, their beginnings and development. The content analysis of primary and secondary sources was used as a research method. The thesis begins with the first nursing home founding and its importance. Also it deals with nursing homes related facilities, e. g. orphanage. This topic is then analyzed in different regions of the Czech Republic. The thesis also states some important representatives of nursing homes and ends with the time of kindergarten foundation.

Keywords: nursing homes, origin, development, representatives, kindergarten

Prohlášení:

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č.1/2013
(Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum:.....

Podpis studenta:.....

Obsah

1 Úvod.....	2
2 Metodologie	4
3 Vznik a význam opatroven a příbuzných zařízení.....	6
3.1 Opatrovny na území Slovenska	9
4 Opatrovny v Jihočeském kraji	11
5 Opatrovny v Jihomoravském kraji.....	15
6 Opatrovny v Karlovarském kraji	18
7 Opatrovny v Králové-hradeckém kraji	19
8 Opatrovny v Libereckém kraji	22
9 Opatrovny v Moravsko-slezském kraji.....	24
10 Opatrovny v Olomouckém kraji	26
11 Opatrovny v Pardubickém kraji.....	28
12 Opatrovny v Plzeňském kraji.....	32
13 Opatrovny v Praze	34
14 Opatrovny ve Středočeském kraji.....	37
15 Opatrovny v Ústeckém kraji.....	41
16 Opatrovny na Vysočině	44
17 Opatrovny ve Zlínském kraji	47
18 Významní představitelé působící v opatrovnách.....	48
19 Vznik mateřských škol v českých zemích	52
19.1 Reforma předškolních zařízení	53
20 Shrnutí za všechny kraje	55
21 Závěr	57
22 Seznam použitých zdrojů.....	58

1 Úvod

„Opatrovna jest ústav pro dítky školou ještě nepovinné (od 3 – 6 let), jež zde zůstávají od rána do večera pod dozorem pěstounek, přiměřeně se zaměstnávajíce hrami, zpěvem, vypravováním a pod. a jsou zde i stravovány. O-ny určeny jsou obzvláště pro dítky chudých rodičů, kteří při svém zaneprázdnění nemohou dítky stále míti na očích. V Německu založila první o-nu kn. Paulina z Lippe v Detmoldě r. 1802, v Anglii vznikly o-ny podnětem Broughamovým r. 1818. První českou o-nu založil Jan Svoboda v Praze na Hrádku r. 1832, druhá o. založena t. r. v Karlíně. O zařízení obou těchto o-ven měli zásluhu Karel hr. Chotek, tehdejší nejv. purkrabí král. Českého, společně s purkmistrem pražským Spořilem. Nákladem obce pražské založena první o. r. 1862 u sv. Štěpána, r. 1869 druhá u sv. Jakuba na St. městě, od r. 1873 pak, když při státním ústavě ku vzdělání učitelek zřízen byl též samostatný kurs pro pěstounky, přibývalo o-ven hlavně přičiněním pí. Marie Riegrové a faráře Nyklesa, tak že jich čítá nyní Praha 18 veřejných, nákladem obce vydržovaných, a 6 soukromých (něm.). Většina jich spojena jest se školou mateřskou, některé též s jeslemi. V celých Čechách jest o-ven přes 200, obzvláště v městech průmyslných.“ (Otto, 1902, s. 788).

Vznik opatroven v českých zemích se datuje od roku 1832, kdy se průkopnickou stala opatrovna v Praze Na Hrádku. Podrobnosti o této opatrovně naleznete v závěrečném shrnutí pod 13. kapitolou s názvem Opatrovny v Praze. Další, brzy na to vzniklé opatrovny, se nacházely v místech:

Praha, Na Hrádku	1832
Praha, Karlín	1832
Praha, Hradčany	1834
Plzeň	1835
Mladá Boleslav	1836
Česká Lípa	1837
Hradec Králové	1837
Praha, Josefov	1837
Praha, Malá Strana	1837
Rokycany	1838

Toto téma jsem si vybrala proto, že jsem při obhajobě své bakalářské práce, která se týkala historie mateřské školy ve Studenci, byla ovlivněna návrhem zpracovat historii těch zařízení, která mateřským školám předcházela. Téma opatroven pro mě bylo zajímavé, a proto jsem s návrhem na jejich zpracování souhlasila.

Cílem diplomové práce je zmapovat výskyt těchto historických zařízení v jednotlivých krajích, jejich tehdejší vznik a vývoj prostřednictvím přímé metody a hlavní výzkumné metody obsahové analýzy primárních a sekundárních zdrojů. Práce

začíná vznikem první opatrovny vůbec a jejím významem. Zmiňuje také opatrovnám příbuzná zařízení. Dále je téma zkoumáno v jednotlivých krajích České republiky, v nichž jsou informace uspořádány do tabulek synchronně-diachronním přístupem. Ke konci práce jsou zařazeni někteří významní představitelé působící v opatrovnách a popsány okolnosti vzniku mateřských škol. Práce končí zmínkou o reformě předškolních zařízení a školským zákonem z roku 1948.

2 Metodologie

Historie je věda zkoumající minulost lidské společnosti v určitém prostoru a čase, v celé její komplexnosti a konkrétnosti, od jejího vzniku až po současnost. Což v této práci téma vzniku a vývoje opatroven představuje.

Heuristika znamená shromažďování literatury a pramenů, což se v tomto případě vztahovalo především na webové stránky jednotlivých měst a obcí, jejich kroniky a zpravodaje, či na konkrétní mateřské školy a jiné instituce, které v minulosti bývaly opatrovnami. Mými dalšími úkoly byla kritika těchto pramenů, jejich interpretace a závěrečná syntéza.

K tomu jsem zvolila příslušné metody; přímou, jež se používá u prostých popisů skutečnosti a během níž jsem minulost každé konkrétní opatrovny poznávala a popisovala prostřednictvím jednoho či více pramenů, a metodu neúplné indukce, kdy jsem neznala charakteristiky všech částí studovaného souboru, protože někdy chyběly prameny a jindy zase byly zkoumané soubory tak početné a rozsáhlé, že by nebylo v mých silách všechny jejich prvky empiricky studovat. Dále jsem využila progresivní, diachronní přístup u sledování jednotlivých opatroven a také synchronní přístup při sledování stavu opatroven po celé České republice (Hroch, 1985).

Tento dokument je sekundární, obsahuje výtahy z primárních pramenů. Do okruhu pramenů, se kterými jsem pracovala, spadala bibliografie různého druhu informačního charakteru, tj. odborná literatura, časopisy, noviny, články, sborníky, seminární práce, diplomové práce, městské, obecní, školní zpravodaje a kroniky (Zwettler, Vaculík, Čapka, 1996).

Kronika, pamětní pramen institucionálního původu, „*se stala už celistvějším literárním útvarem, fakta třídila, hodnotila a literárně zpracovávala. Její autor psal pro zvláštní skupinu čtenářů, kterou chtěl ovlivnit – tento ideový záměr působí i na výklad fakt. Ideologická a myšlenková funkce byla u kronik vlastně nejdůležitější.*“ (Hroch, 1985, s. 157). Kroniky, se kterými jsem pracovala já, jsou dostupné v elektronické podobě na internetu, zbylé zdroje jsou též webové povahy.

Práci, jak jsem s daty pracovala, bych popsala následovně. K dispozici jsem dostala (za několik let nashromážděné) seminární práce studentek, jejichž obsahem byly opatrovny v místech jejich bydliště. Bohužel, některé kraje v nich vůbec nebyly zastoupeny a tak se mi stěžejní stala především jedna z těchto prací, jež obsahovala seznam 115 opatroven. Informace k těmto konkrétním opatrovnám jsem hledala na internetu. Zhruba u každé druhé jsem našla zmínku o nějaké opatrovně další, nové.

S více než dvojnásobným množstvím nalezených opatroven a informací o nich, jsem dále naložila tak, že jsem je uspořádala do přehlednějších tabulek (podle krajů v kapitolách 4 – 17), aby text nebyl příliš členěný. K některým opatrovnám jsou sepsány celé publikace, ale o jiných je k dohledání sotva jedna věta, ojediněle jen pouhá zmínka o jejich existenci. Z tohoto důvodu absence informací jsou některá políčka v tabulkách prázdná. Celkem jsem našla 266 opatroven ve 244 městech.

3 Vznik a význam opatroven a příbuzných zařízení

Hned na úvod kapitoly zařazuji volný překlad úryvku z článku od Sonny Michel (2011) z marylandské univerzity, která uvádí, že zaměstnané matky vynalezly mnoho způsobů, jak pečovat o své děti. Připoutávaly děti k čelům postýlek a zamykaly doma, nosily je v tkaných pruzích látky, umísťovaly je do stoliček nebo zdvihadel, aby zabránily jejich pádu do ohnišť. Zemědělci své děti pokládali do dřevěných krabic upevněných mezi břevna jejich pluhů nebo je uvazovali ke kolíkům zatlučeným do půdy na okraji svých polí. Nechávali je pod dohledem sourozenců někdy jen o rok nebo o dva starších. Některé matky umístily své děti do péče jiných osob a nikdy se už nevrátily...

Opatrovny

Vznik opatroven a jejich význam spočíval v péči o předškolní děti zaměstnaných matek během průmyslové revoluce. Navíc epidemie cholery v roce 1831 si vyžádala nejvíce obětí právě z řad pracujícího lidu. Její tragické následky uspíšily založení prvních opatroven v hlavním městě, o jejichž zřízení se začalo jednat po otevření první opatrovny ve Vídni již v roce 1830. Jejich zakládání a udržování bylo záležitostí filantropie. Vznikaly městské, spolkové, církevní a opatrovny Matice školské, ojediněle zřízené a udržované soukromými osobami – šlechtou, bohatými měšťany i českými vlastenci a pokrokovými učiteli. Úrovně opatroven pak byly velmi rozdílné. (Mišurcová, 1983).

„Nařízení ministerstva kultu a vyučování z 22. června 1872 upravovalo organizaci předškolních zařízení trojího typu: mateřskou školu pro děti 4 – 6leté, považovanou za vyšší typ s úkoly převážně výchovnými; opatrovnu pro děti od 3 let jako nižší typ především s úkoly ošetrovacími, a jesličky – typ lidumilných ošetrovacích ústavů pro děti do 3 let.“ (Bartušková, 1968, s. 655). Informace o mateřských školách nalezneme v závěru této práce, o jeslích v závěru této kapitoly.

Účelem opatrovny bylo, aby chudé předškolní děti, jejichž rodiče byli zaměstnáni mimo domov, byly uchráněny před špatnými sklony, nemocemi až smrtí, aby se v nich podporovalo dobro a láska, rozvíjela tělesná, duševní a morální síla, aby v dětství žily radostně, mravně... a současně byly připravovány na přechod k vyučování v obecných školách (Uhlířová, 2002).

Opatrovny byly vybaveny po vzoru školních učeben – tabulí, řadami lavic, velkým křížem a podobiznou rakouského císaře na čelní stěně. Převládlo zaměstnání

podle zkresleného Froebelova systému – o něm více viz 18. kapitola Významní představitelé působící v opatrovnách.

Kromě českých opatroven byly v našich zemích zakládány též opatrovny německé, např. v Brně (1833), v Jihlavě a Opavě (1835), v Olomouci (1854) a jinde (Mišurcová, 1983). Do této práce jsem však německé opatrovny nezahrnula.

Podle zprávy Státního úřadu statistického ke dni 31. prosince 1923 bylo v českých zemích 207 opatroven – 167 českých a 40 německých (Bartušková, 1968).

Dětské útulny/azyly

V roce 1779 v Alsasku ve Francii se objevily tzv. útulny protestantského pastora Jeana Frédérica Oberlina. Francouzský systém předškolní péče, který se stal nejpropracovanějším, rozvinula Marie Pape-Carpentier (Uhlířová, 2002, s. 35).

Pape-Carpentier byla významná francouzská teoretička předškolní výchovy a generální inspektorka francouzských opatroven, jejímž přičiněním byla v Paříži roku 1848 založena škola vzorná pro útulny dětské (Rýdl, Šmelová, 2012).

Marie Riegrová-Palacká, doporučovala jako vzor pro předškolní zařízení právě francouzské dětské útulny, jejichž označení bylo výnosem z 28. dubna 1848 změněno na mateřské školy s tím, že teprve dekretem z 2. srpna 1881 byl tento název natrvalo prosazen (Bartušková, 1968).

Dosavadní praxe útulen byla taková, že „dítě přichycené při „nekalém“ jednání v ulicích Prahy bylo po zjištění totožnosti policejně eskortováno do místa bydliště rodičů, jejichž postih byl ale minimální a v řadě případů sami rodiče děti podporovali v činnostech, které jim přinášely hmotný prospěch. Policejní strážníci tak byli velmi zatěžováni opakovaným vracením dětí rodičům v okolních mimopražských obcích. Několikadenní pobyty dětí v městských věznicích zatěžovaly městskou pokladnu a tato praxe nevedla ke zlepšování mravní výchovy dětí a jejich zdravotnímu stavu. Útulny měly právě takové funkce plnit. Šlo o zařízení nejen sociálně vhodná, ale i pedagogicky funkční. Postupně byly nalezeny vhodné prostory s koupelnami, hernami a jídelnami, v nichž by dohled nad dětmi vykonávali opatrovníci placení magistrátem hl. města Prahy.“ (Rýdl, Šmelová, 2012, s. 33).

V Praze byla „Dětská ústřední útulna“ otevřena 17. 10. 1903. Z důvodu svého prvenství v celé habsburské monarchii se stala vzorovým ústavem.

Nalezince a sirotčince

Nalezince poskytovaly azyl odloženým a nemanželským dětem, sirotčince sloužily dětem bez rodičů (Šlégl, 2012).

Dětské nemocnice – sanatoria a chorobince

Sanatoria poskytovala základní péči krátkodobě nemocným dětem, chorobince tu byly pro dlouhodobě nemocné děti s nevyléčitelnými chorobami (Šlégl, 2012).

Institut pro formování charakteru

Skotský sociální reformátor a továrník Robert Owen založil roku 1816 Institut pro formování charakteru v New Lanarku. Dále zakládal „Infant Schools“ – dětské školy. Owen sice významně ovlivnil rozvoj evropských výchovných institucí, ale jeho pedagogický systém zde využit nebyl (Rýdl, Šmelová, 2012).

Dětské školy

Podle vzoru Roberta Owena vznikla roku 1820 ve Spitalfieldsu dětská škola. Učitelem zde byl Samuel Wilderspin, jenž v jeho pojetí předškolní výchovy již nebyla prioritní hra, ale elementární výuka se školskou kázní (Rýdl, Šmelová, 2012).

Dětské zahrádky

První „Kindergarden“, čili dětská zahrádka, byla otevřena roku 1840 v Bad Blankenburgu v Německu. Jejím zakladatelem byl německý sociální pedagog Friedrich Froebel, který uvolnil vyučování dětí ve prospěch didakticky řízených her (Rýdl, Šmelová, 2012). Více o Friedrichovi Froebelovi se dočteme v 18. kapitole Významní představitelé působící v opatrovnách.

Tímto zařízením se nechal inspirovat Johann Heinrich, jenž roku 1864 založil ve Spálené ulici první soukromou dětskou zahrádku v Praze (Šlégl, 2012).

Jesle

První jesle v Evropě byly založeny v Rusku roku 1716. Poté vznikly v Paříži roku 1801. Nejstarší jesle v českých zemích byly otevřeny v roce 1854 na Starém městě a o 3 roky později na Novém městě, oboje byly německé. První české jesle pro děti z chudých rodin vznikly až roku 1884 (Šlégl, 2012).

Iniciátorkou byla Marie Riegrová, která se znala s francouzským předsedou centrálního spolku jeslí v Paříži a vypracovala osnovu pravidel městských jeslí u sv. Ducha.

Jesle se postupně zřizovaly i v dalších městech, většinou při mateřských školách, a vznikaly především díky soukromým charitativním iniciativám (Rýdl, Šmelová, 2012).

3.1 Opatrovny na území Slovenska

Mezi dobročinné spolky na Slovensku patřil Spolek přátel lidí, ve kterém byla aktivní Marie Terezie Brunswick-Korompová. Tento Spolek napomáhal chudým lidem čelit bídě, podporoval vznik opatroven a útulků. M. T. Brunswicková měla zájem o nové pedagogické dění ve světě a osobně se setkala s Pestalozzim. Pod vlivem Pestalozziho a Wilderspina usilovala Brunswicková o otevření opatrovny v uherském Budíně, což se jí podařilo 1. 7. 1828. První opatrovna v rakouské říši nesla název „Andělská zahrada“ (nebo-li také Zahrada andělíčků) a vedl ji učitel Matěj Kern, jenž později působil i v dalších slovenských opatrovnách. Při otevření bylo v opatrovně pouhých 10 dětí, ale počet rychle překročil stovku.

Jen o rok později byl v Budíně založen Spolek pro podporu nejdražší výchovy, jehož předsedkyní byla Brunswicková a tajemníkem Anton von Rehlingen, původem z Čech. Tak vznikla další opatrovna, otevřená 4. 11. 1829 v Banské Bystrici.

Roku 1830 již byla opatrovna i v Bratislavě a jen o rok později k ní byl připojen ústav pro sirotky po rodičích zemřelých na choleru.

1. 11. 1832 byla otevřena opatrovna v Trnavě na Kapitulské ulici, kde působil již zmíněný Anton von Rehlingen jako první učitel. Z počátku zde bylo 7 dětí ve věku 2 – 7 let. Nevýhodou této opatrovny bylo, že neměla svoji budovu a musela se neustále stěhovat. Opatrovna spolupracovala s lékaři, kteří vykonávali pravidelné prohlídky dětí.

Na Slovensku postupně vznikaly další opatrovny, rychleji až na základě § 4 článku XV zákona z roku 1891 o dětském opatrování, podle něhož se mohly zřizovat 2 typy dětských zařízení: dětské opatrovny a útulky. Do obou typů se mohly přijímat jen zdravé děti starší tří let. Rozdíl mezi těmito dvěma zařízeními byl pouze v tom, že v opatrovnách působily učitelky s pedagogickou kvalifikací a realizovaly výchovný program, zatímco v útulcích pracovaly chůvy bez kvalifikace (Levická, 2002).

„Opatrovny i útulky byly státní, obecní (komunální), církevní (konfesijní), spolkové a soukromé. V místech, kde byla opatrovna nebo útulek, byli rodiče povinni posílat do nich děti ve věku od tří do šesti let. Jestliže neprokázali dozorčí komisi, že děti mají doma dozor a jsou dobře opatrovány, byli potrestáni pokutou od 10 do 50 krejcarů ve prospěch opatrovny.“ (Bartušková, 1968, s. 656).

Dle Bartuškové (1968) a Levické (2002) jsem ještě vytvořila přehlednější tabulku s počtem fungujících opatroven v daných letech:

Rok	Počet opatroven na Slovensku
1891	166
1914	416
1923	117, z toho - 75 slovenských - 27 maďarských - 10 vícejazyčných - 5 německých
1948	751

Posledního v tabulce zmíněného roku se na základě zákona č. 95/1948 opatrovny přejmenovaly na mateřské školy (Levická, 2002).

4 Opatrovny v Jihočeském kraji

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Bechyně		Klášterní ulice čp. 222		Opatrovnu vydržoval kníže Alfons Paar.
České Budějovice	jaro 1868 – 28. 9. 1950	Jirsíkova ulice	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
	1882	Ulice Bedřicha Smetany	Kongregace Školských sester de Notre Dame	Od r. 1886 v ulici Na Sadech v domě U Svatého Josefa.
	1886 – 1952			Opatrovna nejmenších dětí při Matici školské České Budějovice
České Velenice	zhruba 1929			2 opatrovny se 3 třídami
Český Krumlov	1883			Opatrovna existovala při textilní továrně J. Sobotky.
				Opatrovna Ústřední matice školské (dále jen ÚMŠ)
Dačice	1876	Pantočková ulice čp. 98	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, od r. 1917 Křížové sestry sv. Františka	Budova soukromé opatrovny byla postavena nákladem svobodné paní Kunhuty z Dalberga.
Dobrá Voda				Opatrovna ÚMŠ
Jindřichův Hradec	13. 11. 1876	po konci 2. světové války v Růžové ulici čp. 39	Spolek sv. Ludmily	První pěstounkou byla Marie Hilgartnerová, která zde působila 43 let od vzniku opatrovny a za své zásluhy byla jmenována první čestnou občankou Jindřichova Hradce. Nyní je zde MŠ.
Kájov	22. 8. 1927	od r. 1945 v bývalé		

		budově české školy čp. 8		
Lhenice	1913 – 1945	Prachatická ulice čp. 61	Kongregace Školských sester de Notre Dame	Pintrova opatrovna nesla jméno po faráři v Kožlově, z jehož nadace byl jeho rodný dům čp. 61 k tomuto účelu upraven. Od. r. 1946 je zde MŠ.
Kardašova Řečice			Kongregace Školských sester de Notre Dame	
Mezimostí nad Nežárkou	22. 10. 1907 – 1939	při škole		
Milevsko	1886	na místě bývalého klášterního mlýna	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, poté Kongregace Školských sester de Notre Dame	Pro děti již od 1 roku do 6 let. Vyržoval ji Strahovský klášter.
Netolice		Václavská ulice		Dům patřil Janu Quolfingerovi rytíři ze Steinsbergů a jeho ženě Aloisii.
			Kongregace Školských sester de Notre Dame	Pintrova opatrovna školských sester
Písek	1844 – 1961			Založena zdejším gymnaziálním profesorem a prvním čestným občanem Písku Řehořem Zeithammerem.
Prachatice	1880	rodný dům sv. Jana Nepomuka Neumanna, tehdy čp. 129, nyní čp. 142	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Slavonice			Kongregace Školských sester de Notre Dame	
Staré Hobzí	1927 – 1951			
Strakonice	1879 – 1934			Strakonický rodák Antonín Renner odkázal své pozemky mmj. i na zřízení opatrovny.

Tábor	1844	dům čp. 315		
Třeboň	16. 9. 1892 – 1922	na předměstí	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
	1898 – 1922	budova chlapecké školy	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
	1923 – 1942	v klášteře, poté v místnosti na zámku	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	Soukromá opatrovna
Týn nad Vltavou	1868 – 1932	dům čp. 225		
Veselí nad Lužnicí	1898	náměstí Míru (nyní náměstí T. G. Masaryka)		Opatrovna Karoliny Kasparidesové
Vimperk	1910	Český dům		Opatrovna ÚMŠ
Vlachovo Březí	1893 – 1936		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského do r. 1911, poté Kongregace Školských sester de Notre Dame	Hraběcí Herbersteinská opatrovna nesla název po své zakladatelce hraběnce Terezii Herbersteinové.
Vodňany	říjen 1895	Bavorovská ulice		<i>„Zvlášť se zacházelo ve školním roce 1914/1915 s dětmi, kterým odešli otcové do války. Ale i ostatní děti se zaměstnávaly jiným způsobem než obvykle. Vyráběly tzv. „cupaniny“ pro zraněné vojíny, v jarních dnech nacvičovaly divadelní hru, ze které pak výtěžek byl předán do fondu pro sirotky padlých vojínů.“ (Svobodová, 2013, s. 53).</i>
Volyně	1. 9. 1912 – 1945		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	32 tisíc korun na stavbu opatrovny zanechal po své smrti volyňský občan a mecenáš Antonín Sladkovský.

Shrnutí k Jihočeskému kraji

V Jihočeském kraji se mi podařilo vyhledat 32 opatroven, z nichž první vznikly v Písku (roku 1844), v Táboře (téhož roku), Českých Budějovicích (1868) a Týně nad Vltavou (taktéž). Ze všech krajů právě v Jihočeském bylo nejčetnější působení Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, jež se zde vyskytovala celkem na devíti místech. Také Školské sestry de Notre Dame zde působily hojně a to na sedmi místech. Opatrovny zřízené Ústřední či Krajskou Maticí školskou byly čtyři.

Nejvýznamnějšími zakladateli a vydržovateli z řad šlechty byli: kníže Alfons Paar v Bechyni, baronka Kunhuta z Dalberga v Dačicích a hraběnka Terezie Herbersteinová ve Vlachově Březí.

5 Opatrovny v Jihomoravském kraji

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Brno – Líšeň	1862 – 1950	Šimáčkova ulice čp. 1	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	Při vzniku opatrovny stál hrabě Egbert Belcredi se svou manželkou Christiannou Belcredi. Od r. 1863 nesla název Dětská opatrovna při dívčí klášterní škole v Líšni a od r. 1908 Dětská opatrovna při dívčí klášterní škole s právem veřejnosti v Líšni.
Brno – Pisárky	do 1950	Jundrovská ulice čp. 246 (nyní Veslařská)	Ředitelem byl pater N. Doležel, o děti se staraly sestry Dominikánky.	Opatrovna (pro děti od 3 let) s mateřskou školou (pro děti od 4 let) byla založena Spolkem Péče o slepé.
Brno – Údolní	19. 9. 1864 – 1950		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Břeclav	1911 výstavba			
Bzenec	1931 znovu zřízena	v místnostech bývalého dětského domova	pěstounka slečna Marie Ottová	
Diváky		škola, která dříve byla klášterem		Zakladatelkou Mariánské opatrovny byla Veronika Ebrová.
Dobré Pole		dům čp. 94		Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Dobré Pole
Hodonín	1882	radní dvůr Besedního domu	pěstounky M. Vohánková a M. Mišková	Besední dům patřil Občanské záložně, která jí poskytovala roční podporu 500 zlatých. Druhé oddělení této opatrovny bylo otevřeno 5. 1. 1891 v domě paní Paradeiserové ve Školní ulici (Dobrovolského).
Charvátská Nová Ves				Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Charvátská Nová Ves

Ivančice	1882			
Jevišovice	1920	budova Komenia postavená Vilémem Offenheimem		Od r. 1923 je zde MŠ.
Jevišovka				Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Jevišovka
Kobylí	1858			
Křetín	26. 8. 1898 – 1901	dům čp. 1	milosrdné sestry	Augusta Desfours Walderode zřídila z bývalé myslivny klášter a do něho umístila opatrovnu.
Moravský Krumlov	1892	ve dvoře rohového domu v ulici Dr. Odstrčila		V květnu 1910 spolek Moravsko-krumlovská matice školská odkoupil Odstrčilův dům i s domem 23/I. V domě se pak nacházela soukromá škola ÚMŠ s opatrovnou.
		Palackého ulice		
Pozořice	do r. 1950	ulice Velké Lipky čp. 233	Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka	Od r. 1940 mohli rodiče svěřit sestrám i děti od 1 roku a to na celý týden.
Skalice				Opatrovna ÚMŠ
Strážnice	zhruba 1886	ulice Preláta Horného vedle obecné školy	Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul	<i>„Na svou dobu bylo moderní to, že klášterní škola vychovávala všechny děti společně a neoddělovala chlapce a dívky do samostatných tříd, jako tomu tehdy bylo pravidlem v obecních dívčích a chlapeckých školách.“ (Mrázová, 2007, s. 34).</i>
Svitávka			řádové sestry	Opatrovnu zřídila firma Moses Löw-Beer.
Šebetov – Kapouňata	od konce 19. století			Opatrovnu nechala zřídit pro děti svých zaměstnanců a poté finančně podporovala baronka Charlotta Königswarterová.
Tišnov	1928	Riegrova ulice čp. 318		
Vranovská Ves	do r. 1935			Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ ve Vsi Vranovské
Višňové			sestry sv. Rafaela	Od r. 1941 do konce války řídily sestry ve

				Višňovém dětskou opatrovnu v době žňových a podzimních prací.
--	--	--	--	---

Shrnutí k Jihomoravskému kraji

V Jihomoravském kraji jsem dohledala 24 opatroven. Nejstarší z nich byly založeny v Kobylí (1858), v Brně – Líšni (1862) a Brně – Údolní (1864). Kongregace zde působily různorodé. Opatroven zřízených Ústřední či Krajskou Maticí školskou bylo šest.

Mezi šlechtou byl významným zakladatelem a vydržovatelem především hrabě Egbert Belcredi v Brně – Líšni. Dále Augusta Desfours Walderode v Křetíně a baronka Charlotta Königswarterová v Šebetově – Kapouňatech.

6 Opatrovny v Karlovarském kraji

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Cheb	1842			
Karlovy Vary	1860		Kongregace Školských sester de Notre Dame	
Loket	1839 – srpen 1939		Kongregace Školských sester de Notre Dame	
Mariánské Lázně	17. 12. 1912 – 1939	Palackého ulice čp. 191/101 (nyní Dětský domov Paprsek)	Kongregace Školských sester de Notre Dame	Od svého vzniku byla vedena jako MŠ. Jako opatrovna až od r. 1945.

Shrnutí ke Karlovarskému kraji

U Karlovarského kraje je tabulka, bohužel, velmi strohá. Nepodařilo se mi najít více, než-li pouhé 4 opatrovny, z nichž první byla založena v Lokti roku 1839. Převaha ve vedení zde byla evidentní, měly ji tzv. sestry boromejky. Nedožíváme se zde o vlivu ÚMŠ ani o jiných činitelích.

7 Opatrovny v Králové-hradeckém kraji

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Broumov			Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Dobruška	1923	Komenského ulice		
Hořice		po r. 1948 přestěhována do budovy Husova dětského domu		
Hradec Králové	19. 4. 1837 – 1885		Tomáš Vorbes do r. 1851, poté Kongregace Školských sester de Notre Dame	Protektorem opatrovny byl královéhradecký biskup Josef Hanl a ředitelem purkmistr Alois Kemlink. První etapa vývoje této opatrovny skončila r. 1851, kdy odešel učitel Tomáš Vorbes. Obnovena byla r. 1858 Školskými sestrami de Notre Dame. Ke klientele opatrovny, která se r. 1885 změnila na Veřejnou obecní školu mateřskou, nepatřily jen chudé děti, ale také potomci intelektuálních elit a soukromých i státních úředníků.
Hradec Králové – Smiřice	2. 12. 1889	městský chudobinec v Mlýnské ulici čp. 111	Ředitelem byl Petr Pavel Skořepa, o děti pečovaly řádové sestry.	Opatrovna byla zřízena v rodném domě Adolfa Ignáce Mautnera, rytíře z Markhofu.
Chlumec nad Cidlinou				
Chomutice	1879	rodný dům bratrů Josefa a Jana Kleinových (nyní	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	

		domov pro seniory)		
Jičín	1871		Rosina Heindlová s dcerou Adélou	Rosina Heindlová s dcerou Adélou se zasloužily o zřízení původní jičínské opatrovny. Samy opatrovnu řídily, pečovaly o děti, získávaly pro ni podporu, ale stavby nové budovy opatrovny se již nedočkaly. Ta byla otevřena 24. 9. 1911 v ulici 17. listopadu v domě s čp. 46.
Nechanice	1841			
Obora u Ostroměře	30. 9. 1880		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Pecka	do r. 1941	dům čp. 208	Kongregace Školských sester de Notre Dame	Zakladatelem byl řezbář a sochař Josef Pátý. Opatrovna byla na žádost Kongregace zrušena z důvodu špatných podmínek.
Praskačka	1910	sál u Dolanských		Opatrovna byla v provozu od dubna do listopadu. Za každé dítě se platilo 10 krejcarů.
Skřivany		dům čp. 142		
Úpice	1908	dům čp. 455		Morawetzovu opatrovnu postavili majitelé Juty pro potomky rodičů, kteří ve firmě pracovali. Po zahájení provozu se zjistilo, že tak účelné zařízení, tj. ústřední topení, teplá voda, splachovací záchody, komfortně zařízená koupelna, prádelna i kuchyň, se nenachází široko daleko.

Shrnutí ke Králové-hradeckému kraji

V Králové-hradeckém kraji jsem našla 14 opatroven. První z nich vznikla právě v Hradci Králové (1837), poté v Nechanicích (1841) a až o 30 let později v Jičíně. Nejčtenější zastoupení ve vedení opatroven měla opět Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Zajímavostí je, že z tohoto množství nezřídila ÚMŠ ani jednu opatrovnu.

Mezi zdejší významné osobnosti určitě patřil Tomáš Vorbes, o kterém se dočteme více v 18. kapitole Významní představitelé působící v opatrovnách. Za zmínku jistě stojí i Petr Pavel Skořepa, dlouholetý smiřický učitel a později ředitel, který se zasloužil o vystavění nové školní budovy a zřízení opatrovny a jenž byl jmenován čestným smiřickým občanem.

8 Opatrovny v Libereckém kraji

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Česká Lípa	1837			
Hodkovice nad Mohelkou	18. 10. 1899 – 1909		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	Díky vydatné pomoci K. Světlé povolila ÚMŠ zřídit zde českou školu a opatrovnu.
Hostinné	1919		Julie Dubnová a Lidmila Bendová	
Hrádek nad Nisou			Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	30. 8. 1925 byla slavnostně otevřena nová budova české školy, do níž byla přemístěna i opatrovna.
Chrastava	1923	budova tehdejší menšinové školy v dnešní Revoluční ulici		
Liberec	1860	ulice U Opatrovny		Nyní se zde nachází Dětský diagnostický ústav, středisko výchovné péče a základní škola.
Rychnov u Jablonce nad Nisou			Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Skalice				Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Skalice
Zákupy	1859 – 1918		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	

Shrnutí k Libereckému kraji

V Libereckém kraji se mi podařilo vyhledat 9 opatroven, z nichž nejstarší byly v České Lípě (1837), Zákupch (1859) a Liberci (1860). Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského působila ve čtyřech z devíti zmíněných opatrovnách. Dvě byly zřízené ÚMŠ. Významné osoby tyto opatrovny neuvádí.

9 Opatrovny v Moravsko-slezském kraji

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Bohučovice	1931			František Svoboda, učitel na místní škole, založil v roce 1925 Odbor Matice Opavské a zasloužil se tak o zřízení opatrovny a mateřské školy.
Bruntál	1902			
Frýdek-Místek	1888	sídlo před poutním chrámem	Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul	Opatrovna byla zřízena na podnět obyvatelky města slečny Julie Janické.
Frýdlant nad Ostravicí	19. 9. 1870	dřevěná budova poblíž kláštera	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	Z jedné strany dřevěné budovy byla opatrovna s pracovnou a ze strany druhé malá nemocnice.
Malenovice	1872		Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže	Sestry přišly v r. 1872 na pozvání hraběnky Luisy Šternberkové.
Nový Jičín	2. 7. 1901		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	Mateřská škola a opatrovna Nový Jičín při ÚMŠ
Opava	zhruba 1852	dům naproti minoritskému klášteru v Panské ulici		Od r. 1853 ve správě Ženského dobročinného spolku. Roku 1922 zakoupila opatrovnu nemocnice a po její adaptaci do podoby dnešního pavilonu V zde probíhá léčba tuberkulózních žen a dětí.
Ostrava – Poruba	7. 12. 1906	dům čp. 57 naproti obecní škole		
Ostrava – Vítkovice	1843			Na podnikové náklady majitelů železáren byla ve Vítkovicích postavena už v letech 1843-1844 první škola s bezplatnou opatrovnou pro děti od 2 do 5 let.
Pustá Polom	1936 – 1940		Sestry Premonstránky	Přes léto opatrovna pro potřebné.
Rýmařov			Kongregace Milosrdných sester	

			III. řádu sv. Františka	
Stikovec				Dětská opatrovna a mateřská škola Stikovec
Žimrovice	1923	Hradecká ulice čp. 61		Před opatrovnou a MŠ zde byla po dobu 10 let umístěna škola.

Shrnutí k Moravsko-slezskému kraji

V Moravsko-slezském kraji jsem dohledala 13 opatroven. Z nich nejstarší byly založeny v Ostravě – Vítkovicích (1843), v Opavě zhruba roku 1852 a ve Frýdlantu nad Ostravicí (1870). Kongregace zde působily různorodé a opatrovny zřízené Ústřední či Krajskou Maticí školskou byly dvě. Zástupkyní filantropní šlechty byla hraběnka Luisa Šternberková v Malenovicích.

10 Opatrovny v Olomouckém kraji

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Dolany	1946	bývalý sirotčinec	sestry sv. Norberta	
Hostice				Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Hostice
Jeseník	1885		Řád sv. Voršily	
Loštice	1906	ve školní budově	pěstounka M. Šimonová, opatrovnice A. Valouchová	Přijímány děti 4 – 5leté a jejich počet byl stanoven na 80.
Nezamyslice	30. 3. 1939	opatrovna začínala v 1. poschodí nové školy	řídící učitel Jan Šprňa, první pečovatelka Božena Suchánková-Valníčková	Od října 1944 do dubna 1945 byla v přísálí Lidového domu, poté se vrátila zpět do školy. Od 1. 11. 1953 byla v domě MUDr Friedlase. s čp. 177 a v prosinci 1961 byla opět v již zrekonstruovaném Lidovém domě.
Němčice na Hané	1913	stará budova bývalé obecné školy na Komenského náměstí	Kongregace sester sv. Hedviky, poté 1932 – 1950 sestry premonstránky	
Mikulovice	1915		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	Opatrovnu navštěvovalo zhruba 30 dětí ve věku 2 – 6 let. O děti se starala slečna Marie Zelinková.
Mrsklesy				Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Mrsklesy
Olomouc	1883	v klášterní budově v ulici Na Svatém Kopečku (dnes ZŠ na Dvorského ulici)	Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka	Opatrovna byla prvním zařízením svého druhu pro předškolní děti na Moravě.
	zhruba 1855	ulice Na Hradě	Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka	
	1844	Blažejské náměstí čp. 95	Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka	Opatrovna otevřena pod záštitou olomouckého arcibiskupa Sommerau-Beckha.

Olomouc – Slavonín	1931	Arbesova ulice		
Pavlovice u Přerova				soukromá
Přerov				soukromá
Šternberk				Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Šternberk
Šumperk	1850			Opatrovnu založila Šumperská mechanická přádelna.
Tučín				Mateřská škola a dětská opatrovna Tučín
Uhřetice				soukromá
Zlaté Hory	1900	nadační dům Natalie Lamba	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Žulová		řeholní dům čp. 197	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	V r. 1951 vznik MŠ.

Shrnutí k Olomouckému kraji

V olomouckém kraji se mi podařilo nalézt 20 opatroven, z nichž nejstarší byly založeny v Olomouci (1844), Šumperku (1850) a opět v Olomouci zhruba roku 1855. Ve třech opatrovnách působily Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského, v dalších třech Milosrdné sestry III. řádu sv. Františka a též tři opatrovny byly zřízeny ÚMŠ. Z významných osob je tu zmíněn olomoucký arcibiskup a kardinál Maxmilián Josef Sommerau-Beckh.

11 Opatrovny v Pardubickém kraji

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Česká Třebová	1887	dům Františky Honlové	Františka Honlová	Více o zakladatelce viz Shrnutí k Pardubickému kraji.
	1895	domy čp. 631 a 632		Opatrovna pro děti zaměstnanců továrny HPS vznikla v pravé části domu a byla to předchůdkyně MŠ Primona.
Dašice	9. 5. 1915	nová budova v Hrdličkově ulici čp. 368	pěstounka slečna Mládková	Prvním zakladatelem byl holič Karel Chmelík. Opatrovna začínala v místnostech od Josefa Rychlíka, později byla přestěhována do hostince pana Drlého a také do pronajatého sálu na Zeleném ostrově. Nová budova opatrovny s divadelním sálkem byla slavnostně otevřena 1. 5. 1927.
Heřmanův Městec	do r. 1943		Kongregace Školských sester de Notre Dame	Opatrovnu zřídil rod Kinských.
Holice	1. 10. 1912	Strawova vila v Růžičkově ulici		
Choceň	1846 – 1943		Kongregace Školských sester de Notre Dame	Zakladatelkou byla kněžna Vilemína Alžběta Kinská. Kapacita opatrovny byla pro 130 dětí ve věku od 2 do 5 let.
Choltice	1931 – 1951	dům čp. 38		Jelínkova opatrovna rodáka profesora Josefa Jelínka, bratra básníka Bohdana Jelínka.
Chrast	1877 – 1898	zámek čp. 259	Kongregace Školských sester de Notre Dame	Opatrovnu se dvěma odděleními zřídil a vydržoval biskup Josef Jan Hais.
Chrudim	1865 – 1870	na Školním náměstí v budově školy		Třída pro děti do 6 let.

		čp. 57/I		
	leden 1871	Husova ulice čp. 40/III, poté čp. 9/III		
	1882	ulice Na Valech čp. 20/II		
Králíky	1925	Nádražní ulice čp. 483		
Moravská Třbová	1855	Svitavská ulice čp. 309 nebo 310	Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka	
Pardubice	17. 10. 1870	Královská třída Na Hrádku čp. 165	první pěstounka Marie Hrubá	Z pěveckého spolku Ludmila se iniciativou Augusty Opitzové stal Komitét dám městské opatrovny, jež ji založil. Budova nové opatrovny byla otevřena 7. 1. 1885 a nacházela se na Žižkově náměstí. Roku 1906 však musela ustoupit stavbě městského divadla. Opatrovna byla tedy prozatímně umístěna do dvorního křídla domu barona A. Krause s čp.61/62. V roce 1899 měla již 3 pěstounky.
	1903	v parku za kostelem sv. Jana Křtitele		Výbor opatrovny zakoupil přenosný domek firmy Christoph & Unmack pro děti ze Zeleného předměstí. V roce 1911 byla tato montovaná opatrovna přemístěna na Olšinky.
	1. 4. 1904	ve škole U Kostelíčka	první pěstounka R. Koppová	Pro děti z Bílého předměstí.
	1913	Na Skřivánku	prozatímní pěstounka Anna Sixtová	
Ronov nad Doubravou	1898 – 1948	Zámecká ulice čp. 280		„Jubilejní opatrovna“ byla založena na oslavu padesátiletého panování c. k. Františka Josefa I.
Slatiňany	1882	první klášterní	Kongregace Milosrdných sester	

		budova v centru Slatiňan	III. řádu sv. Františka	
	2. 7. 1888 – 1892	dům čp. 8 J. a A. Volejníkových	Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka	Hraběnka Ludvika Stadionová si přála založit v obci opatrovnu za podmínky, že v jejím čele budou řádové sestry. Sama se o děti denně chodila starat.
Skuteč	2. 12. 1898	sborovna chlapecké školy		Opatrovna nesla název císaře Františka Josefa I., na jeho počest k 50letému výročí korunovace. V r. 1903 byla opatrovna přemístěna do dívčí školy.
Sloupnice	1868 – 1942	klášter	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Svitavy	1876	sousední budova kláštera	Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul	
Těchonín	17. 3. 1928	bývalá budova české menšinové školy čp. 58	pěstounka Hedvika Suchomelová	Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ. Na počátku bylo zapsáno pouze 16 dětí.
Tisová	15. 6. 1920	sál hostince U Marků		Zakladatelkou byla Anna Mikulecká, manželka nájemce dvora.
Trnávka				Opatrovna ÚMŠ
Vysoké Mýto	do r. 1943	Havlíčkovy sady	Kongregace Školských sester de Notre Dame	

Shrnutí k Pardubickému kraji

V Pardubickém kraji jsem našla 27 opatroven. Nejstarší z těchto zařízení zde byla otevřena v Chocni (1846), Moravské Třebové (1855) a Chrudimi (1865). Nejčetnější zastoupení ve vedení opatroven v tomto kraji měla Kongregace Školských sester de Notre Dame a potom také tzv. sestry františkanky. Opatrovny ÚMŠ byly dvě.

Významnou osobností regionu a zakladatelkou opatrovny v České Třebové byla Františka Viktorie Honlová. Po otevření německé školy a opatrovny se rozhodla bojovat proti germanizaci, absolvovala v Praze kurz pro učitelky mateřských škol a v letech 1872 – 1892 nezištně provozovala ve svém rodném městě i domě vlastní soukromou opatrovnu.

Ze šlechty byli významným rodem Kinští, resp. kněžna Vilemína Alžběta Kinská z Vchynic a Tetova, jež zřídila opatrovnu v Heřmanově Městci a v Chocni.

Jako poslední zajímavost, kterou bych zde chtěla zmínit, je pro mě nová informace, o níž jsem se dočetla při hledání informací k pardubické opatrovně: *„Je nutné připomenout, že až do roku 1919 platilo nařízení celibátu učitelek měšťanských a obecných škol. Celibát platil i pro pěstounky. Byl zrušen až v roce 1919 zákonem č. 455 sb. Podle tohoto zákona mohly učitelky zůstat ve službě i po provdání, v případě mateřství měly nárok na dovolenou. Pokud se svého místa dobrovolně zřekly, měly právo na odstupné.“* (Halířová, 2012, s. 121).

12 Opatrovny v Plzeňském kraji

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Blížejev	1928	dům čp. 67		Instituce nesla název Lukavského opatrovna – po tehdejším místopředsedovi poslanecké sněmovny Františku Lukavském.
Bor u Tachova	13. 6. 1866 – 1945	dům čp. 427	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Bystře	1905 – 1949	Bysterské náměstí čp. 25	Kongregace Školských sester de Notre Dame	V roce jejího otevření navštěvovalo opatrovnu 94 dětí.
Domažlice	7. 11. 1870 – 1897	dům čp. 19		
Chudenice	1883 – 1945		Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul	Mateřská škola a opatrovna byla založena hraběnkou Černínovou.
Klatovy	1841			
Nepomuk	1890	dům čp. 278	Kongregace Školských sester de Notre Dame	Opatrovna sv. Jana pro děti zaměstnanců zelenohorského panství byla založena Vilemínou, kněžnou z Auerspergů, rozené z Colloredo Mannsfeld. Za 1. světové války byl v budově zřízen lazaret pro vojsko. Po válce sloužila budova svému původnímu účelu. Není však vyloučeno, že lazaret s opatrovnou fungovaly současně. Nyní je zde dětský domov.
Nýřany				Opatrovna ÚMŠ
Plasy	do r. 1945		Kongregace Školských sester de Notre Dame	Soukromou dětskou opatrovnu udržoval majitel velkostatku Metternich.
Plzeň	12. 2. 1835			Opatrovna v Plzni byla první mimopražskou institucí tohoto druhu. Na jejím založení měl svoji

				zásluhu Josef Vojtěch Sedláček, národní buditel z Plzně.
Poběžovice	1866 – 1918		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Rokycany	1838 – 1929	v letech 1846 – 1887 ve vlastní budově v Komenského ulici		Opatrovna byla zřízena z výnosu divadelních představení. Fungování v jejích začátcích probíhalo v různých podnájmech. V letech 1887 – 1898 se vyskytovala v různých obecních a školních budovách a v období 1898 – 1904 ještě v Plzeňské ulici. V roce 1904 zakotvila ve vlastní budově u Saské brány v Třebízského ulici, kde poté vznikla MŠ.
Stará Huť	4. 2. 1930			Opatrovna byla česká, ale docházely tam jen německé děti.
Tachov	květen 1875		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Tajanov	1909	obecní dům		Čestný občan Tajanova, Jan Nepomuk Sedlák, měl zásluhu na zbudování nejen opatrovny.
Železná Ruda	1925	zámek		Opatrovna ÚMŠ

Shrnutí k Plzeňskému kraji

V Plzeňském kraji se mi podařilo vyhledat 16 opatroven, z nichž první vznikla právě v Plzni (1835), poté v Rokycanech (1838) a Klatovech (1841). Působilo zde nejvíc boromejek a také Školských sester de Notre Dame. ÚMŠ zřídila jen jedinou opatrovnu.

Mezi nejvýznamnější zakladatele a vydržovatele z řad šlechty patřila hraběnka Aloisie Černínová v Chudenicích a kněžna Vilemína z Auerspergů rozená z Colloredo Mannsfeld v Nepomuku. Za zmínku stojí i plzeňský národní buditel, pedagog a spisovatel Josef Vojtěch Sedláček, čestný občan Plzně.

13 Opatrovny v Praze

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Praha 1 – Hradčany	1834	dům čp. 69/IV	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	Opatrovna, škola mateřská a jesle na Hradčanech
Praha 1 – Josefov	1837			
Praha 1 – Malá Strana	1837			Opatrovna byla založena díky péči opata strahovského kláštera.
Praha 1 – Staré Město	1. 1. 1869	klášter u sv. Jakuba v Malé Štuparstské ulici čp. 635/I	Ředitelka Barbora Ledvinková	Více informací o zakladatelce Marii Riegrové-Palacké viz 18. a 19. kapitola.
Praha 2 – Nové Město	1. 10. 1832	ulice Na Hrádku	Jan Vlastimír Svoboda, poté školské sestry	Více informací viz Shrnutí k Praze.
	1862	u sv. Štěpána	učitel František Kubeš	
Praha 2 – Vinohrady	1876 – 1890	Polská ulice čp. 360	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	Opatrovna pro 120 dětí.
Praha 3 – Žižkov	zhruba 1881 – 1912	Štítného ulice čp. 520/5	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Praha 4 – Modřany	17. 3. 1916	přízemí radnice		
Praha 5 – Košíře	1899 – 1901			
Praha 5 – Smíchov	1. 5. 1868 – 1950	Švancenberkova třída čp. 344	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Praha 7 – Bubny	1. 10. 1902	ulice U Studánky čp. 851		
Praha 7 –		Letohradská ulice		

Holešovice				
Praha 8 – Karlín	1. 3. 1832			Opatrovna byla původně útlkem pro děti osiřelé během epidemie cholery. Více informací viz Shrnutí k Praze.
	15. 3. 1863	Žižkova ulice čp. 19	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Praha 8 – Libeň		Královská třída čp. 513		Mateřská škola, opatrovna a útulek Praha VIII. – Libeň
Praha 9 – Čakovice	1890 – zhruba 1933	náměstí 25. března čp. 121		Opatrovna s názvem „Alžbětina útulna pro dívky“ byla postavena pro děti zaměstnanců cukrovaru. Jméno nesla po manželce tehdejšího majitele cukrovaru Filipa Schoellera.
Praha 10 – Vršovice		vršovický zámek v Moskevské ulici čp. 120		Obecní opatrovna mládeže Nejjasnější korunní princezny Štěpánky.

Shrnutí k Praze

V Praze jsem dohledala 18 opatroven. Z nich nejstarší vůbec byly Na Hrádku a v Karlíně. „Dne 1. března 1832 byly otevřeny dvě první opatrovny u příležitosti jubilea čtyřicetiletého panování císaře Františka I. Opatrovna v Karlíně zahájila svou činnost ihned, opatrovna Na Hrádku 8. října 1832 po ukončení stavebních úprav v nově adaptované budově, v jejímž 1. patře byla triviální škola pro 600 dětí a přízemí bylo vyhrazeno opatrovně pro 300 dětí. Opatrovna měla dvě velké místnosti a velikou zahradu, na níž v jedné části bylo hřiště a v druhé záhonky dětí. Do opatrovny byly děti přijímány postupně.“ (Mišurcová, 1983, s. 467).

Opatrovnu Na Hrádku zřídil a vydržoval dobročinný spolek (příslušníků šlechty, duchovenstva, úředníků, bohatých občanů a českých vlastenců), jehož ředitelem byl pražský starosta P. Spořil a protektorem nejvyšší purkrabí hrabě Karel Chotek z Chotkova a Vojnína. Hlavním

úkolem spolku bylo opatřovat peněžité a věcné prostředky potřebné k provozu opatrovny. Úkolem opatrovny byla nejen péče a výchova o nejmenší, ale také měla být vzorem pro zřizování opatroven dalších a místem, kde se měli připravovat budoucí učitelé (Mišurcová, 1983).

Vzhledem k tomuto poslání byl za učitele zvolen Jan Vlastimír Svoboda, o němž se více dočteme v 18. kapitole Významní představitelé působící v opatrovnách.

14 Opatrovny ve Středočeském kraji

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Benešov	27. 12. 1888 – 1926	ulice Na Karlově čp. 1534		
Beroun	90. léta 20. století			
Bělá pod Bezdězem				Dětská opatrovna Bělá pod Bezdězem
				Opatrovna jeho výsosti císaře Františka Josefa I. Bělá pod Bezdězem
Běrunice	po r. 1912	rohový kravín se zahradou nebo budova u sokolovny		Opatrovna byla vystavěna z nadace Spolku pro zřízení opatrovny a zimní tělocvičny, založené v r. 1912.
Brandýs nad Labem				
Brázdim	1931	budova školy čp. 12		
Čáslav	1878 – 1898	Nazaret čp. 94 a 59	řádové sestry	Původně přízemní špitálská budova byla r. 1899 nahrazena jednopatrovou budovou, v níž byly kromě městského chudobince umístěny ještě městský sirotčinec a opatrovna. Nyní je zde domov důchodců.
Činěves	1888 – 1949			Nyní je zde MŠ.
Dolní Břežany	červen 1898 – 1941		Kongregace Školských sester de Notre Dame	Provoz opatrovny, vystavěné na počest padesátiletého panování císaře Františka Josefa I., hradil kardinál arcibiskup hrabě František de P. ze Schönbornů. Na počátcích jejího provozu bylo do jediného oddělení přihlášeno 52 dětí. Dnes je zde soukromá ZŠ a MŠ da Vinci.

Horky nad Jizerou	1909 – 1920		Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka	
Hradiště nad Jizerou				Spolek Dětská opatrovna a školka Klášter Hradiště nad Jizerou
Jenišovice				Sestry sv. Rafaela přebraly správu dětské opatrovny v r. 1921 a působily v ní až do r. 1945.
	1. 7. 1939			V tento den byla zřízena MŠ a opatrovna ÚMŠ. Prvním pedagogickým správcem byl jmenován řídící učitel obecné školy František Sudek.
Klobuky	31. 3. 1924	přízemí budovy obecné školy	pěstounka slečna Perníková	
Kolín	1877 – 1887	Císařoves čp. 20		Občanská záložna v Kolíně koupila budovu hostince a zřídila v ní opatrovnu, kterou předala obci města Kolína.
Kouřim	do r. 1938	Pozemek Františka Slanaře + část zahrady záložny „z Parkánů“ do Malotické ulice		Nyní je zde MŠ.
Kutná Hora	1839	Dačického náměstí		Zakladatel byl kutnohorský arciděkan a ředitel hlavní školy Josef Herzán.
Lány	1894 – 1921	dům čp. 108 naproti zámku	řádové sestry	Opatrovnu nechala zřídit kněžna Irma z Fürstenberka, manželka Maxe Egona II. Navštěvovaly ji děti matek zaměstnaných ve fürstenberských službách.
Ledčice	1869	evangelická fara		Zakladatelkou první internátní opatrovny ve střední Evropě byla Eleonora Látová. Rok po svém vzniku a působení se opatrovna přemístila do protějšího domu čp. 27.
Loučeň	1891	dům Nazaret		Zakladatelkou byla princezna Eleonora z Thurn-

				Taxisů.
Mladá Boleslav	1836			
Obříství	1874 – 1923		Kongregace Školských sester de Notre Dame	Zakladatelkou byla hraběnka Marie Trauttmansdorffová, rozená kněžna z Lichtenštejnu.
Poděbrady	1885	klášter	Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka z Hradce Králové	Zakladatelkou byla kněžna Chariclea Hohenlohe.
	1892			Od r. 1906 se opatrovna nacházela v Proftově ulici, v domě darovaném stavitelem F. Proftem.
Příbram	1855		Kongregace Školských sester de Notre Dame	
Radíč				Opatrovna byla zřízena za Emanuela Kallberga, majitele radíčského velkostatku v letech 1886-1920.
Rakovník	1851	Chlumčanského náměstí čp. 188		Po desítky let se opatrovna neustále stěhovala. V r. 1913 pro ni město zakoupilo rodný dům spisovatele Jaroslava Marii. Nyní je zde MŠ.
Ratboř	1928 – 1938	obecní dům	opatrovnice Kateřina Poláčková	Zakladatelem byl starosta obce Robert Mandelík.
Rožd'alovice	29. 8. 1894 – 31. 3. 1950	budova v zadním traktu kláštera	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	V letech 1914 – 1918 zde byl lazaret pro zraněné vojíny. 1. 3. 1919 opatrovna obnovila svoji činnost. Výraznou tvář kláštera byla S. M. Tabita Kociánová, známá jako „sestřička ze školky“, která opatrovnu vedla od 16. 8. 1929 až do jejího zrušení.
Sedlčany	1898 – 1922	Nádražní ulice	pěstounka Olga Vlačihová	
Slaný	19. 4. 1847 – 1877	dům soukeníka V. Tykala čp. 212 v nynější Palackého		Opatrovna byla slavnostně otevřena v den narozenin císaře Ferdinanda I. Přijímány byly děti ve věku 2 – 5 let.

		třídě		
Smečno	1844	hraběcí dům „Jindřichov“		
Svojetín				V r. 1925 byla v obci otevřena nová budova státní české školy, kde byla umístěna i opatrovna.
Týnec nad Labem	1895			Zakladatelem opatrovny Luisy Pernerové byl majitel mlýna a strojírny Ferdinand Perner. Jméno nesla po jeho zemřelé manželce.
Vraný	1908			
Zásmuky	1896 – 1944	Komenského náměstí	Kongregace Školských sester de Notre Dame	Opatrovna byla církevní.
Žleby	1856	dům čp. 15	Opatrovníci nejprve soukromnice, poté 2 školské sestry.	Zakladatelem původní opatrovny byl kníže z Auerspergu. Nevyhovující stará budova byla zbořena a na náklady kněžny Vilemíny Auerspergové postavena a dne 22. 12. 1905 slavnostně vysvěcena budova nová.

Shrnutí ke Středočeskému kraji

Středočeský kraj má prvenství v počtu 38 nalezených opatroven. Zde byly tyto instituce otevřeny nejprve v Mladé Boleslavi (1836), v Kutné Hoře (1839) a ve Smečnu (1844). Z takového množství opatroven byla pouze jedna otevřena ÚMŠ. Nejčetnější zastoupení z Kongregací měly Školské sestry de Notre Dame.

I filantropní šlechty tu bylo dost: hrabě František de P. ze Schönbornů v Dolních Břežanech, kněžna Irma z Fürstenberka v Lánech, princezna Eleonora z Thurn-Taxisů v Loučeni, hraběnka Marie Trauttmansdorffová v Obříství, kněžna Chariclea Hohenlohe v Poděbradech a kníže z Auerspergu ve Žlebech.

15 Opatrovny v Ústeckém kraji

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Bílina	1868 – 1945		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Brandov	4. 9. 1892		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Česká Kamenice	1878 – 1896		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Děčín	1866		Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže	
Duchcov	21. 10. 1883 – 1934	v objektu pozdější restaurace U Fričů	pěstounka Amálie Glázrová	Opatrovna ÚMŠ
Filipov	31. 8. 1868 – 1950		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Dolní Litvínov				
Horní Litvínov			Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže	Zakladatel Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže, otec P. Theodosius Florentini, koupil v Horním Litvínově továrnu na sukno, při níž byla zřízena opatrovna.
			pěstounka Jarmila Černá	Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Horní Litvínov
Kadaň				Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Kadaň
Košťany	1892	Hrobská ulice čp. 178	první opatrovnice paní Bílková	Opatrovna ÚMŠ v Košťanech byla v r. 1909 přemístěna do domu čp. 290 v téže ulici. Roku 1921 převzala opatrovnu od ÚMŠ obec. V té době do dvou oddělení docházelo přes 90 dětí. Po dostavbě nových českých škol J. A. Komenského

				byla opatrovna přemístěna do obecné školy, kde měla 2 třídy. Od školního roku 1927/1928 to byla již Státní mateřská škola a opatrovna.
Krabčice	1. 11. 1864	budova bývalého kostela		Opatrovna byla evangelická. Vzhledem k tomu, že stále více chovaneček byla děvčata z okolních evangelických rodin, rozhodl se farář Václav Šubrt vybudovat v obci vlastní školu, která by spojovala domácí řád opatrovny s vyučováním. 1. listopadu 1866 byla tato škola otevřena v budově opatrovny. Za nedlouho bylo třeba větších prostor, a tak byla v r. 1869 postavena budova tzv. starého ústavu (čp. 24).
Krásné Březno		budova školy		
Litoměřice	1886 – 1892	Vavřínecká ulice	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	Opatrovna ÚMŠ
Lobendava	1899 – 1909		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	
Louny		dům čp. 274 nad mostem přes Ohři (dnešní Barokní špitál)		
Lovosice		domy čp. 52, 235, 175, 525		
Most		ulice Na Příkopech čp. 612		Opatrovna ÚMŠ
Postoloprty				Opatrovna ÚMŠ
Radíčeves	1934			Opatrovna ÚMŠ
Teplíce	1865		Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	Opatrovna ÚMŠ

Terezín				Opatrovna ÚMŠ
Tuchomyšl				Mateřská škola a opatrovna Tuchomyšl
Ústí nad Labem				Stavbu opatrovny financoval Max Schaffner, generální ředitel a prezident Spolku pro chemickou a hutní výrobu.
Vchynice	1. 3. 1928			
Vyklice				Mateřská škola a opatrovna Vyklice
Záluží				Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Záluží
Zlonice	1929	Tylova ulice čp. 438		

Shrnutí k Ústeckému kraji

V Ústeckém kraji jsem našla 28 opatroven. Z nich nejstarší byly založeny v Krabčicích (1864), v Teplicích (1865) a Děčíně (1866). Zde nejvíce působila Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského a to na sedmi místech. V tomto kraji bylo ÚMŠ zřízeno nejvíce opatroven, tj. 11.

16 Opatrovny na Vysočině

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Batelov	80. léta 20. století		sestry sv. Rafaela	Zakladatelem byl hrabě Blankenstein. V r. 1931 přebraly sestry správu letní dětské opatrovny.
Havlíčkův Brod	12. 9. 1892	dům čp. 189	řádové sestry z horažďovického kláštera	Opatrovna byla spojená se sirotčincem. Sestry pečovaly až o 150 osiřelých dětí.
Humpolec	zhruba 1910	Hálkova ulice čp. 582		Komplex budov městského sirotčince a opatrovny byl vybudován na počest Jeho Výsosti Císaře a Krále Františka Josefa I.
Jemnice			Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže	Markraběnka Pallavicini přestala financovat činnost a nájemné sester, proto hrozilo ukončení činnosti dětské opatrovny Karolineum (název po synu markraběnky Karlovi).
Jihlava	1885	Legionářská ulice čp. 6	slečna Johanna Linhartová	Opatrovna MUDr. Leopolda Fritze
Jimramov	1889 – 1950	budova (bývalého kláštera) Christianum čp. 29	Kongregace Školských sester de Notre Dame	Budovu nechal vystavět hrabě Egbert Belcredi k uctění památky své manželky Kristiny. Od r. 1950 zde byla MŠ a od r. 2003 je zde provozováno Fyziologické a školící centrum posturální terapie a Vojtovy metody.
Ledeč nad Sázavou	1887			Sadílkova dětská opatrovna
Luka nad Jihlavou	21. 9. 1903 – 1948	dům čp. 150	Kongregace sester sv. Hedviky	Opatrovnu založil a vydržoval majitel velkostatku Antonín Widmann-Sedlnický se svou manželkou Gabrielou.
Moravské Budějovice	1899 – 1902			Kvůli nízké návštěvnosti byla opatrovna zrušena již po 3 letech.

Nová Říše	1878 – 1948	klášter	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	Do r. 1940 vedena jako soukromá opatrovna. V letech 1940 – 1947 byla opatrovna financována rodiči a obecním úřadem. Roku 1948 převzal správu opatrovny MNV. Novodobá MŠ přebývala v prostorách kláštera ještě 36 let. V r. 1984 byla otevřena nová budova MŠ.
Pacov		dům „U Šohajů“ (bývalé muzeum v Hronově ulici)		Opatrovna dětí spolku Libuše v Pacově
Pelhřimov	1. 11. 1901 – 1931		sestra Marie Lojola Čechová	Městská opatrovna v Pelhřimově byla zřízena při obecné a měšťanské dívčí škole. MŠ zde byla v letech 1931 – 1953.
Počátky	1874 – 1930	budova národní školy	Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	O vznik opatrovny se zasloužil děkan Dr. Augustin Svoboda a Dobročinný ženský spolek. Spolek rozhodl, aby děti členů spolku a též děti nejchudších rodičů byly v opatrovně zdarma, ostatní děti platily 50 krejcarů měsíčně. Opatrovna o jednom oddělení měla 80 – 90 dětí. S přibývajícími dětmi se opatrovna přestěhovala do nemocnice. Od 1. 5. 1875 fungovala opatrovna v domě s čp. 347. Od r. 1885 byla ve správě obce a dne 14. 8. 1930 se z ní stala MŠ.
Pohled	do r. 1941	dům čp. 91	Kongregace Školských sester de Notre Dame	Budovu pro MŠ a opatrovnu nechala postavit bývalá majitelka zdejšího panství Klotilda hraběnka Clam-Gallasová rozená z Dietrichsteina. Opatrovna tehdy měla 2 oddělení – české a německé, to jen do r. 1921. Nyní je zde MŠ.
Polná	1885 – 1892			Ve dvoupatrové budově v Psí (dnes Varhánkově) ulici se nacházel Varhánkův sirotčí ústav a byla zde umístěna i opatrovna. Po jejím zrušení byl

				v objektu zřízen sirotčinec. Stavbu financoval polenský rodák Karel Varhánek.
Třešť	12. 9. 1885	Marianum	Kongregace Školských sester de Notre Dame	Zakladatelem opatrovny ÚMŠ byl baron Leopold Wenzel-Sternbach.
Žirovnice	do r. 1939			

Shrnutí k Vysočině

Na Vysočině se mi podařilo vyhledat 17 opatroven, z nichž nejstarší byly založeny v Počátkách (1874), v Nové Říši (1878) a v Jihlavě, Polné i Třešti roku 1885. Na třech místech zde opatrovny vedly Školské sestry de Notre Dame. Opatrovna ÚMŠ byla pouze jedna.

Mezi šlechtu podporující opatrovny patřil hrabě Blankenstein v Batelově, markraběnka Pallavicini v Jemnici, hrabě Egbert Belcredi v Jimramově, hraběnka Klotilda Clam-Gallasová v Pohledu a baron Leopold Wenzel-Sternbach v Třešti.

17 Opatrovny ve Zlínském kraji

Lokalita opatrovny	Doba vzniku, trvání	Adresa	Vedení	Další zajímavosti
Chropyně	zhruba 1888	na náměstí čp. 58	pěstounka Gabriela Křenková	
Kroměříž			Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže	Kroměřížská opatrovna v Kroměříži
Kvasice	23. 7. 1893		Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul, poté Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže	Opatrovna byla zřízena díky kvasickým divadelním ochotníkům, pěveckému kroužku, správci národní školy Antonínu Zlobickému a též manželce Thuna z Hohensteinu. Po 1. světové válce se z opatrovny stala soukromá MŠ.
Nivnice	březen 1927 – 1943	Obecní dům	slečna Mošťková	
Pačlavice	1933	dům u kláštera čp. 81		Dostupné zdroje uvádí, že byla opatrovna v r. 1933 zavřena, přitom ještě v následujících letech až do r. 1946 zmiňují počty docházejících dětí.
Uherské Hradiště				česká a německá opatrovna

Shrnutí ke Zlínskému kraji

Ve Zlínském kraji jsem našla pouze 6 opatroven. První z nich vznikla v Chropyni roku 1888.

18 Významní představitelé působící v opatrovnách

Ještě před konkrétními představiteli bych shrnula výraznou pomoc se zřizováním předškolních institucí od různých církevních řádů a kongregací. Nejčastější působení v oblasti organizace péče o předškolní děti byla v této práci prokázána u:

- 1) Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského – na 42 místech
- 2) Kongregace Školských sester de Notre Dame – na 26 místech
- 3) Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka – na 9 místech
- 4) Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže – na 6 místech
- 5) Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul – na 5 místech

Friedrich Froebel (1782 – 1852)

Friedrich Froebel sice působil v dětské zahrádce, ale v této kapitole má své místo, protože byl vzorem pro české opatrovny.

Friedrich Froebel byl velmi ovlivněn svými dvěma návštěvami v ústavu Johanna Heinricha Pestalozziho v Yverdonu. Výchovu chápal jako samočinný rozvoj sil a schopností podle čtyř instinktů existujících v dítěti: instinkt poznání, jako vrozené snahy odhalit podstatu věcí; instinkt činnosti, při níž je dítě aktivní a stále chce něco dělat; instinkt umělecký, jako tvůrčí prvek v každém člověku; a instinkt náboženský, který naplňuje vše, co existuje (Šmahelová, 2012).

Roku 1837 v Blankenburgu založil Ústav pro pěstování snahy po činnosti u dětí a mládeže, kde vytvářel geometrické didaktické pomůcky, tzv. dárky. Děti s tímto souborem procvičovaly své dovednosti, trpělivost, vytrvalost a představitost.

V roce 1840 otevřel v Bad Blankenburgu „Kindergarten“, dětskou zahrádku což jsem zmiňovala již ve 3. kapitole. Šlo o komplexní zařízení, kde byly nejen herny pro děti, ale i ústav pro vzdělávání opatrovnic. Jím vypracovaný systém předškolní výchovy uplatňovaný v těchto Kindergarten se začal od poloviny 19. století rozvíjet i v mateřských školách v mnoha dalších zemích.

„Froebelův systém předškolní výchovy sledoval rozvoj dětských sil po stránce tělesné i duševní, a to prostřednictvím hry, kterou vnímal jako řízenou činnost s použitím jeho didaktického materiálu. Děti byly zaměstnávány nejenom manipulací s dárky, ale též vyšívaly, kreslily, lepily, skládaly z papíru apod. K dalším činnostem patřily pohybové hry a tělocvik, práce na zahrádce, zpěv, čtení pohádek a povídek. Dítě

mělo vlastní činností získávat nové poznatky, vychovatel zastával pouze roli organizátora podněcujícího dětskou aktivitu. Vysoce hodnotil nejenom hru, ale každou činnost, kterou dítě iniciuje a řídí samo. Odděloval od sebe hru a práci. Hra měla vycházet z podnětu samotného dítěte. Práci považoval za činnost, kdy dítě plní úkol zadaný dospělým.“ (Rýdl, Šmelová, 2012, s. 14). Přes kritiku odpůrců je nutno zdůraznit, že Froebelův systém předškolní výchovy byl ve své době velmi pokrokový.

Jan Vlastimír Svoboda (1800 nebo 1803 – 1844)

Po studiích teologie na filozofické fakultě se vzdal kněžské dráhy a v roce 1826 absolvoval jednoroční kurz učitelů pro hlavní školy a začal působit na malostranské farní škole u sv. Mikuláše, potom na staroměstské škole v Týně. Pro své vynikající pedagogické nadání byl zvolen za učitele první dětské opatrovny v Praze Na Hrádku. Jeho práce byla oceňována jako součást nového hnutí v české národní výchově (Uhlířová, 2002).

Za 10 let svého působení Na Hrádku vypracoval Svoboda výchovný program české opatrovny, který zveřejnil ve svém stěžejním díle *Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dětí k věcnému vybroušení rozumu a ušlechťení srdce s navedením ke čtení, počítání a kreslení pro učitele, pěstouny a rodiče*. Tato kniha obsahuje 57 metodicky propracovaných cvičení a je doplněná o přísloví, pořekadla, mravní naučení a další konkrétní materiály. Výuka trivia, která byla v tehdejších předškolních zařízeních běžná, sloužila Svobodovi k tomu, aby 5 – 6leté děti získaly základy vzdělání v mateřském jazyce, než vstoupí do hlavní školy, která byla německá. *Školka* našla uplatnění nejen v opatrovnách, ale i v pozdějších mateřských a obecných školách a prostřednictvím překladů do polštiny a dánštiny získala mezinárodní ohlas (Mišurcová, 1983).

Jako Svobodovi pomocníci pracovali Na Hrádku J. F. Šumavský, S. Bačkora a T. Vorbes, o němž se více dočteme níže. Po Svobodově odchodu z opatrovny se jejím správcem stal V. Bažant a od roku 1857 byla její správa předána školským sestrám (Mišurcová, 1983).

Tomáš Vorbes (1815 – 1888)

Tomáš Vorbes, pěstoun a správce králové-hradecké opatrovny, byl významným a respektovaným vzorným vzdělavatelem budoucích učitelů (Rýdl, Šmelová, 2012).

Lešetický (1886, s. 15) ve svém díle *Opatrovna a Škola Mateřská v Hradci Králové* píše: „*Aby tomuto ústavu pěstouna dokonale spůsobilého získal, obrátil se kraj. hejtman již dopisem ze dne 27. června 1836 k ředitelství Hrádecké opatrovny dětí, a ježto mu druhý pomocník toho ústavu Tomáš Vorbes jakožto pěstoun k tomu místu dokonale spůsobilý, jenž po čas svého dvouletého působení na první té české opatrovně v Čechách nejlepší důkazy své zdatnosti na jevo dal, chválen byl : tedy usnesly se Jeho Excellence pan biskup a správní rada jednohlasně na tom, zvoliti tohoto vysvědčeními velmi doporučujícími opatřeného mladého muže za pěstouna zdejšího ústavu. Pan Tomáš Vorbes jmenován pěstounem a správcem opatrovny zdejší dekretem ze dne 1. dubna 1837 č. 214.*“

Marie Pape-Carpantier (1815 – 1878)

Marie Pape-Carpantier byla úžasná pedagožka, spisovatelka, generální inspektorka francouzských opatroven a ředitelka Ústavu pro učitelky mateřských škol v Paříži.

Roku 1846 vydala na základě osobních zkušeností odborný spis *Rady řídícím pěstounkám v opatrovnách*, jenž se stal základní příručkou i českým učitelkám v první mateřské škole. Toto dílo zaznamenalo nebývalý úspěch v kruzích pedagogické literatury. *Rady řídícím pěstounkám* byly především určeny jako pomoc při práci ve francouzských dětských útulnách, kam docházeli ti nejchudší z nejchudších.

V té době byl v Paříži založen Ústav pro učitelky mateřských škol. Zasluhou navázání kontaktů Marie Riegrové-Palacké a Marie Pape-Carpantier byly na kurz vyslány i 2 české učitelky – Barbora Ledvinková a Marie Müllerová (Coufalová, 2010).

Marie Riegrová-Palacká (1833 – 1891)

Marie Riegrová-Palacká byla dcerou Františka Palackého a manželkou Františka Ladislava Riegra.

Koncem roku 1864 vstoupila do Spolku sv. Ludmily a tím začalo její filantropní působení. Realizovala proměnu původních opatroven v mateřské školy s celodenní kvalifikovanou péčí o děti, výukou přiměřenou jejich věku a hlavně v českém jazyce. Vzorem se Riegrové staly francouzské opatrovny, reprezentované navenek pedagogickou činností Marie Pape-Carpantier. Marie Riegrová-Palacká se přes úzké kontakty a vazbu na francouzské prostředí nikdy s Marií Pape-Carpantier osobně nesetkala.

Marie Riegrová-Palacká navrhovala založení českých jeslí v Praze. K jejich otevření došlo až po zřízení Fondu pro podporu chudých novorozenců a jejich matek, tedy v březnu 1884.

Město Praha chtělo zřídit opatrovnu podle vzoru dětských Froebelových „zahrádek“. Jenže Riegrová v zahrádkách viděla především nástroj poněmčování českých dětí. Svým zaměřením na bohatší měšťanstvo se nehodily jako dobročinná zařízení a tak čerpala podněty z francouzských dětských útulen. S manželovou pomocí se jí podařilo přesvědčit městskou radu o prospěšnosti nového konceptu opatrovny dle francouzského vzoru. Musela však brát v potaz i stávající situaci v českých zemích, kterou představovaly opatrovny s tradicí výchovy J. V. Svobody, velice se blížíící francouzskému vzoru. Svoboda ale prosazoval na místa řídících opatroven muže a ženám přisoudil místa pouhých pomocnic. Riegrové šlo o pravý opak.

Opatrovna, nesoucí název mateřská škola, byla slavnostně otevřena 1. 1. 1869 v klášteře u sv. Jakuba na Starém městě pražském. 19. 1. toho roku ji vysvětil kardinál Bedřich ze Schwarzenbergu. Stejně jako ve Francii byly i sem přijímány děti z velice podobného prostředí městské chudiny (Coufalová, 2010). Více o této školce nalezneme v 19. kapitole Vznik mateřských škol v ČR.

Dobročinný komitét dam, v čele s Marií Riegrovou-Palackou, se staral o finanční zajištění svatojakubské školky a prosadil návrh, aby od roku 1876 převzal dohled nad všemi tehdy pražskými opatrovnami a mateřskými školami. Díky tomuto komitétu, později přejmenovanému na Výbor paní pro městské školy a opatrovny, se ještě koncem 70. let v českých předškolních institucích prosadilo centrální vyvažování pro chudé děti a jejich ošacování (Lenderová, 2005).

19 Vznik mateřských škol v českých zemích

„Opatrovny byly udržovány z dobročinných darů a příspěvků místního vyššího úřednictva a příslušníků místního měšťanstva. Po roce 1848 v důsledku reorganizace veřejné správy ve prospěch okresů došlo i ke značným přesunům úřednictva a opatrovny ztratily své mecenáše a začaly postupně zanikat. Druhou ranou venkovským opatrovnám bylo rozhodnutí o zřizování i českých hlavních škol, do kterých přecházeli dobří učitelé, většinou dosud působící jako pedagogičtí pracovníci opatroven. Tak bylo po českém a moravském venkově až do konce 60. let 19. století předškolních zařízení velmi poskrovnu a nestačily nejen poptávce zájemců, ale ani rychlému společenskému vývoji, který již vyžadoval nový typ předškolních zařízení, totiž veřejnou mateřskou školu.“ (Rýdl, Šmelová, 2012).

V dějinách českého mateřského školství tedy působily opatrovny přes 100 let. Když byly od 70. let 20. století zakládány mateřské školy, spojovaly se některé z nich s opatrovnami tím způsobem, že opatrovna tvořila nižší stupeň určený pro děti 3 – 4 leté a mateřská škola vyšší stupeň pro děti 4 – 5 leté. Postupem času se obě zařízení sblížila natolik, že splynula v jedinou instituci – mateřskou školu (Mišurcová, 1983).

První, již zmiňovaná, mateřská škola byla otevřena v lednu 1869 v klášteře u sv. Jakuba v Praze. Ředitelkou se stala Barbora Ledvinková, která získala kvalifikaci v pařížském ústavu Marie Pape-Carpentier a v roce 1873 byla pověřena vedením pěstounek v kurzu při ženském učitelském ústavu v Praze (Rýdl, Šmelová, 2012).

Tato mateřská škola v sobě spojovala pozitivní zkušenosti z opatrovny Na Hrádku, z německých dětských zahrádek a z francouzských mateřských škol. 154 přijatých dětí ve věku 2 – 5 let bylo rozděleno do dvou oddělení, ale již v dubnu téhož roku stoupl počet na 313.

Školka u sv. Jakuba byla otevřena denně od sv. Václava do sv. Josefa od 7:00 ráno do 17:30 večer. Zavřeno měla jen v neděli a ve svátky. Děti musely být v době vstupu do školky zdravé, umyté, učesané a v čistém oděvu (Coufalová, 2010).

Školka dostávala každoroční finanční podporu od pražské radnice, jež měla na starosti materiální a personální zabezpečení školy. Dále od spořitelny a záložny, též v podobě darů od jednotlivců a výtěžků z pořádaných sbírek (Lenderová, 2005).

Přesto se školka nacházela ve finanční tísní a polévka v poledne se podávala jen těm nejchudším (popř. bydlištěm nejvzdálenějším) dětem. Byla přijata zásada, že se nemá udílet strava bez předchozího osobního vyšetření poměrů, které prováděla sama Marie Riegrová-Palacká. Šlo o práci, s níž měla řadu zkušeností již ze Spolku sv.

Ludmily. Každý rok vykonala mnoho set návštěv u chudých rodin a stala se tak skutečným znalcem dělnických a chudinských poměrů v Praze (Coufalová, 2010).

Říšský zákon ze 14. května 1869 legalizoval název mateřská škola a poprvé v historii zahrnul mateřské školy do zákonné normy. Byl zároveň prvním pokusem o vymezení obsahu práce předškolních zařízení. Po něm následovalo Vynesení c. k. ministerstva z 22. června 1872 č. 4711 ve příčině škol mateřských a ústavů jim příbuzných, které ovlivňovalo práci mateřských škol téměř do konce první republiky (Oprailová, 2003).

Vydáním tohoto výnosu byla výuka trivia z předškolních zařízení definitivně vyloučena (Lenderová, 2005).

Doporučené výchovné prostředky v tehdejších mateřských školách poukázali na příkladu od Lešetického (1886), tedy na konkrétní králové-hradecké mateřské škole. Za prvé to bylo pěstování těla, do kterého patřil tělocvik, dětské hry a zahradní práce. Druhý okruh výchovných prostředků zahrnoval cvičení všech pěti základních tělesných smyslů. Třetí okruh – pěstování ducha obsahoval: správné mluvení, nazírání na přírodu, lidské výrobky a obrazy, vzdělávání rozumu, cvičení paměti, buzení a šlechtění citu, pěstování obraznosti a společenských ctností – vůle, a ruční zaměstnávání – konkrétně s míčem, koulí, krychlí a válcem, stavění špalíček, kladení destiček, bidélek, kroužků a kamínků, přičkování draček, práce z hrachu, kreslení, skládání a proplétávání papíru a přehýbání papírových proužků, vypichování a vyšívání, modelování, vystřihování a nalepování, a navíc hra s nití).

19.1 Reforma předškolních zařízení

Na okraj jsem do této práce zařadila jen zmínku o reformě předškolních zařízení, protože patří k dalšímu vývoji těchto institucí, ale není již předmětem mé práce.

20. století začalo v celém světě úsilím o reformu předškolních zařízení. Iniciátorkami tohoto hnutí byly pěstounky mateřských škol, zejména Anna Süssová z Brna a Ida Jarníková z Prahy. Snaha o reformu začala probíhat od roku 1907, kdy italská lékařka Maria Montessori otevřela v Římě první „Dům dítěte“.

Podstatou reformy bylo „nahrazení školského způsobu zaměstnávání dětí přiměřenou a účelnou zábavou, uvolnění dětí ze školních lavic, rozšíření prostoru a úprava zařízení mateřských škol, snížení počtu dětí ve skupinách, změna titulu pěstounka na učitelka mateřské školy, zvýšení základního vzdělání učitelek mateřských

škol a změna jeho obsahu, zajištění doplňujícího vzdělání odbornými přednáškami z pedagogiky a psychologie na učitelském ústavu nebo při pedagogickém semináři na universitě, zřizování knihoven na mateřských školách a zařazování moderní pedagogické a odborné literatury, zavedení cestovních stipendií do ciziny.“ (Bartušková, 1968, s. 657).

Byly zpracovávány různé metodické materiály, návrhy osnov a výchovné programy pro mateřské školy. Až po roce 1945 nastal intenzivní rozvoj mateřského školství, které do té doby postrádalo sjednocující kurikulum. Konečně zákonem č. 95/1948 Sb. o základní úpravě jednotného školství ze dne 21. 4. 1948 byly mateřské školy zařazeny do jednotné školské soustavy (Rýdl, Šmelová, 2012).

V II. části tohoto zákona § 8 uvádí, že mateřská škola poskytuje výchovnou péči a zdravotní a sociální ochranu dětem od 3 let až do doby jejich nástupu do národní školy. Dále je v § 10 uvedeno, že se do mateřské školy přijímaly jen tělesně i duševně zdravé děti, které zpravidla bydlely v jejím obvodu. Péče ve školkách byla bezplatná. Posledním paragrafem, o kterém se zmíním, bude § 11, v jehož 2. odstavci se píše, že pokud se v obvodu mateřské školy nachází jesle a útulky, přísluší přímý pedagogický dohled na ně správě mateřské školy (Školský zákon, 1948).

20 Shrnutí za všechny kraje

Pro lepší přehlednost a úplnost práce následně provedu ještě jedno, poslední shrnutí, které bude obsahovat ty nejpodstatnější a nejzajímavější informace, které se mi k jednotlivým opatrovnám a krajům podařily najít.

Z osmnácti dohledaných pražských opatroven byla zcela nejdůležitější ta úplně první, vzorová opatrovna, založená Na Hrádku roku 1832, kterou vedl Jan Vlastimír Svoboda. Na popud nejvyššího hraběte Karla Chotka z Chotkova a Vojnína se začaly zakládat opatrovny další.

Jako následující z opatroven, vzniklých též ve 30. letech 19. století, uvádím plzeňskou z roku 1835, na jejímž otevření měl zásluhu plzeňský národní buditel Josef Vojtěch Sedláček. V Plzeňském kraji jsem dohledala 16 opatroven. Největší počet těchto zařízení však bylo ve Středočeském kraji, celkem 38. Zde byla první opatrovna otevřena v Mladé Boleslavi v roce 1836.

Ze čtrnácti opatroven v Králové-hradeckém kraji vznikla první právě v Hradci Králové roku 1837. Pod vedením ji měl Tomáš Vorbes. Mezi devíti opatrovnami Libereckého kraje byla první v České Lípě, jež byla otevřena téhož roku, co opatrovna králové-hradecká.

První česká opatrovna v Karlovarském kraji vznikla v Lokti roku 1839. Vzhledem k velkému množství tehdejší německé národnostní menšiny v této pohraniční oblasti lze vydedukovat, že zde bylo zakládáno jen minimum českých opatroven.

Ve 40. letech vznikla první ze třinácti opatroven Moravsko-slezského kraje v Ostravě – Vítkovicích roku 1843. Jen o rok později byla v kraji Olomouckém otevřena první z dvaceti opatroven přímo v Olomouci na Blažejském náměstí. V ten samý rok vznikly opatrovny i v Jihočeském kraji a to v Písku a Táboře. Tento kraj měl druhý nejvyšší počet opatroven, tj. 32. Řádové sestry zde působily nejčetněji a to z Kongregací Milosrdných sester sv. Karla Boromejského (na devíti místech) a Školských sester de Notre Dame (na sedmi místech).

V Pardubickém kraji jsem dohledala 27 opatroven. Nejstarší zde byla otevřena v Chocni roku 1846. Kromě zmiňované filantropky Františky Honlové z České Třebové zde byl významný i rod Kinských, který založil a finančně podporoval jak právě choceňskou opatrovnu, tak ještě heřmanoměsteckou.

V Jihomoravském kraji jsem zaznamenala 24 opatroven, z nichž byla první v Kobylí od roku 1858. Ústřední a krajská Matice školská zde zřídily dohromady 6 opatroven. Zdejší významným zakladatelem a vydržovatelem byl hrabě Egbert Belcredi, který zřídil opatrovnu nejen v Brně – Líšni, ale také v Jimramově v kraji Vysočina.

Z dvaceti osmi opatroven v Ústeckém kraji byla nejprve založena ta v Krabčicích roku 1864. V tomto kraji bylo Ústřední Maticí školskou zřízeno nejvíce opatroven, tj. 11. Nejstarší opatrovna v kraji Vysočina byla otevřena roku 1874 v Počátkách, z celkového počtu sedmnácti.

Shrnutí uzavírám Zlínským krajem, kde byla první, z pouhých šesti dohledaných opatroven, zřízena až v roce 1888 v Chropyni.

21 Závěr

Shrnutí celé práce bylo provedeno v předchozí kapitole, tedy na tomto místě ještě zmíním nové poznatky. Pro mě osobně bylo novým poznatkem zejména to, že opatrovny byly vedeny řádovými sestrami a ještě větším překvapením to, v jak hojném počtu. Celkem 107 zastoupení různými kongregacemi, na některých místech se jich totiž vystříдалo více. Dále informace o celibátu učitelek, která je uvedena ve Shrnutí k Pardubickému kraji.

Cílem diplomové práce bylo zmapovat výskyt opatroven v jednotlivých krajích, jejich tehdejší vznik a vývoj prostřednictvím přímé metody a hlavní výzkumné metody obsahové analýzy primárních a sekundárních zdrojů.

Diplomová práce popisuje první opatrovnu Na Hrádku a nejen učitele Jana Vlastimíra Svobodu, který v ní učil, ale také další významné osobnosti působící v těchto historických zařízeních. Zmiňuje opatrovnám příbuzná zařízení jako: dětské útulny, nalezince a sirotčince, dětská sanatoria a chorobince, dětské školy, dětské zahrádky, jesle a samozřejmě mateřské školy a jejich období vzniku. Dovoluji si tedy tvrdit, že jsem naplnění tohoto cíle dosáhla.

Jako podnět pro další výzkum bych navrhovala, že pokud by se tématem opatroven v regionech bydliště měly studentky PdF UHK dále zabývat ve svých seminárních pracích, bylo by vhodnější zpracovávat tento úkol jinou formou. Konkrétně by opatrovny neměly hledat na internetu, protože tímto způsobem vzniklo již několikero prací obsahově stejných, bez nových a zajímavých informací. Mohly by se např. rozdělit do skupin podle regionu svého bydliště a v těchto skupinách vykonat alespoň jednu společnou návštěvu v okresním či krajském archivu daného regionu. Tam si vyžádat kroniky města, obce či místních vzdělávacích institucí, které dřív bývaly opatrovnami a zapátrat hlouběji v jejich historii. Možná by se tak přišlo na spousty dalších opatroven, které na internetu a tedy ani v této práci vůbec uvedeny nejsou, protože vyhledávání informací uvedených zmíněným způsobem není v silách jednoho samotného člověka.

22 Seznam použitých zdrojů

- 100 let předškolního vzdělávání v Lošticích [online]. *Duhová školka* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.mslostice.cz/o-nas/pocatky.html>
- 130 let mateřské školy (2004) [online]. *Počátecký zpravodaj* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://www.pocatky.cz/userfiles/file/dokumenty_11.pdf
2. Historie a vývoj předškolního a základního vzdělávání na území MČ Praha 7 (bez Troje) (2012) [online]. *Městská část Praha 7* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.praha7.cz/13997_Koncepce-skolstvi-MC-Praha-7-s-vyhledem-do-roku-2015-upravene-schvalene-zneni
8. Vládní usnesení č. 1047/1959 ze dne 9.12.1959 o převzetí ústavů sociální péče České katolické Charity, církví a náboženských společností do správy národních výborů [online]. *Bílá kniha* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.klastervyssibrod.cz/_d/Bila-kniha-cirkevniho-majetku.pdf
- Antonín Renner [online]. *Strakonice* [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.strakonice.eu/content/antonin-renner>
- ARCHIV (2012). Školku pochválil i prezident Masaryk [online]. *Krkonošský deník.cz* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://krkonosky.denik.cz/zpravy_region/skolku-pochvalil-i-prezident-masaryk-20120524.html
- Archiv hlavního města Prahy - Malostranská dětská opatrovna [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/149018/?q=opatrovna>
- Archiv hlavního města Prahy - Mateřská škola a opatrovna Praha VIII. - Karlín, Žižkova 19 [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/149375/?q=opatrovna>
- Archiv hlavního města Prahy - Mateřská škola, opatrovna a útulek Praha VIII. - Libeň, Palmovka, Královská tř. 513 [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/149378/?q=opatrovna>
- Archiv hlavního města Prahy - Opatrovna, škola mateřská a jesle na Hradčanech č.p. 69-IV. [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/169737/?q=opatrovna>
- Archiv města Brna - Dětská opatrovna při dívčí klášterní škole s právem veřejnosti, Brno-Líšeň [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/154446/?q=opatrovna>

Archiv města Ústí nad Labem - Mateřská škola a opatrovna (česká) Tuchomyšl [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/152880/?q=opatrovna>

Archiv města Ústí nad Labem - Mateřská škola a opatrovna Vyklice (česká) [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/170178/?q=opatrovna>

BARTUŠKOVÁ, Marie (1968). Problémy předškolní výchovy. *Časopis Pedagogika*, č. 5, s. 653 – 666. ISSN 2336-2189

BERÁNKOVÁ, Miloslava (2003). *Zjištění a zhodnocení personálních a materiálně-technických podmínek a průběhu a výsledků výchovně-vzdělávací práce vzhledem k realizovaným vzdělávacím programům ve školním roce 2003/2004* [inspekční zpráva]. Dobruška: MŠ J. A. Komenského

Bohučovice - minulost, současnost a místopis (2016) [online]. *Turistické informační centrum Hradec nad Moravicí* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.muhradec.cz/infocentrum/mistni-casti/bohucovice/>

BONAVENTUROVÁ, Jana (2013). *Mateřské školy v Táboře v letech 1948 –2010* [diplomová práce]. Praha: PdF UK

BRYCHTA, David (2016). České Velenice [online]. *Stromy Třebońska* [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://stromy.trebonsko.org/view.php?navezclanku=ceskevelenice&cislocclanku=2009020015>

BUMBA, Jan (2014). Historie Mateřské školy ve Lhenicích [online]. *Mateřská škola Lhenice, okres Prachatice* [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.mslhenice.cz/historie.htm>

CANOV, Michael (2008). Zřízení pamětní desky Bohumilu Honsovi [online]. *Chrastava* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.chrastava.cz/muinfo/akt08/honsa.htm>

COUFALOVÁ, Vladka (2010). Dobročinné aktivity Marie Riegrové-Palacké a Marie Pape-Carpantier ve prospěch reformy předškolního vzdělávání v 19. století. *Časopis Člověk*. ISSN 1801-8785

Čakovice – Praha 9 (2016) [online]. *Praha virtuální* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://virtualni.praha.eu/namesti/namesti-25-brezna.html>

Česká menšinová škola (2010) [online]. *obec Těchonín* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.techonin.cz/skola>

Česká menšinová škola (2014) [online]. *Zpravodaj města Hostinné* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://hostinne.info/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=4577&id_dokumenty=4977

Česká škola v nové budově [online]. *Základní škola T.G. Masaryka Hrádek nad Nisou* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.hradek.eu/index.aspx?rub=251>

Činěves (2016) [online]. *Oficiální informační portál regionu Poděbradsko* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.podebradsko-region.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=21&Itemid=37

Čp. 189 Opatrovna a sirotčinec [online]. *Havlíčkův Brod* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://mic.muhb.cz/cp-189-opatrovna-a-sirotcinec/os-15562>

DAVIDOVÁ, Daniela (2013). *Počátky vzdělávání na Vodňansku* [bakalářská práce]. České Budějovice: TF JU ČB

Dětský diagnostický ústav Liberec a SVP Liberec [online]. *Dětský diagnostický ústav a SVP Liberec* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.ddu-liberec.cz/>

DUCHANOVÁ, Jindra (2015). *Vývoj Základní školy v Týnci nad Labem od jejího založení do současnosti* [bakalářská práce]. Praha: PdF UK

Duchovní a školní správa (2003) [online]. *Nástin historie měst Veselí a Mezimostí od počátků po jejich sloučení* [cit. 2011-02-12]. Dostupné z: http://www.veseli.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=18068&id_dokumenty=202098

Dům čp. 483 Nádražní ul. (2010) [online]. *Po stopách našich předků* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.zspkraliky.cz/EU/postopachvvvvv.pdf>

DVOŘÁK, Radomír, HARTL, Roman (2016). Rakovník – Dům č. p. 188 [online]. *Křivoklátsko a Rakovnicko – Kde nebudeme vědět kam dřív* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://rakovnicko.moonface.cz/cz/memories.asp?page=17&category_id=54

EKLOVÁ, Michaela (2009). *Vývoj mateřské školy U Studánky* [diplomová práce]. Praha: PdF UK

Evangelický kostel a štěpnice ducha (2016) [online]. *Ledčice* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.ledcice.cz/index.php?oid=3813710>

Filiálky boromejek na Jesenicku [online]. *Osudy ženských řádů a kongregací na Jesenicku* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.muzeum.jesenik.net/prispevky/rady_kongregace_net.pdf

FILIPSKÝ, Ivo (2016). Historie školy [online]. *ZŠ Břeclav 6* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.lipoland.com/zs-breclav-6/historie-skoly/>

Fotogalerie událostí (2012) [online]. *Vysoké Mýto* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://zivot.vysoke-myto.cz/fotogalerie-udalosti/?g2_itemId=11728

František Sadílek (2001) [online]. *Ledečské noviny* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwj9oZ2XwcfLAhWF_XIKHW6uAPcQFggbMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ledecn.cz%2Ffilemanager%2Ffiles%2Ffile.php%3Ffile%3D87713&usg=AFQjCNGbjJV9T1I7D1Pa5w15QbXIBBVxmw&cad=rja

FRONKOVÁ, Marie (2008). I. světová válka a 28. říjen 1918 v historii Žirovnice [online]. *Žirovničan* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://www.zirovnice.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=19715&id_dokumenty=89125

GAMPEOVÁ, Barbora (2008). Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame v padesátých letech [didlomová práce]. České Budějovice: TF JU ČB

HALÍŘOVÁ, Martina (2002). Opatrovna v Pardubicích na přelomu 19. a 20. století. In: *Dítě a dětství napříč staletími*. Pardubice: FHS UP, s. 117 – 125. ISBN 80-7194-515-3

Historie [online]. *Dětský domov, Nepomuk* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.ddnepomuk.cz/?page_id=6

Historie a současnost mateřské školy Jevišovice [online]. *Základní škola Jevišovice* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.zsmsjevisovice.cz/stranka-materska-skola-4>

Historie budovy ve Štítného ulici 520/5 (2012) [online]. *Žižkovské divadlo Jára Cimrmana* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.zdjcz.cz/51/o-divadle/historie/historie-budovy-ve-stitneho-ulici-5205>

Historie dětského doma Paprsek v Mariánských Lázních [online]. *Dětský domov Paprsek Mariánské lázně* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.ddml.cz/historie>

Historie domova pro seniory (2016) [online]. *Domov důchodců* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.ddcaslav.cz/>

Historie Kobylí do konce 19. století (2016) [online]. *Vinařská obec Kobylí* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.kobyli.cz/historie-kobyli-do-konce-19-stoleti>

Historie muzea [online]. *Týn nad Vltavou* [cit. 2011-02-12]. Dostupné z: <http://www.tnv.cz/historie-muzea/ds-1269>

Historie naší školky [online]. *Mateřská škola Ronov nad Doubravou* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.msronov.cz/historie.html>

Historie nemocnice v datech (2012) [online]. *Slezská nemocnice v Opavě* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.nemocnice.opava.cz/index.php?menu=3&id=38>

Historie obce (2016) [online]. *Heřmanův Městec* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.hermanuv-mestec.cz/mesto/historie/>

Historie obce (2016) [online]. *Obec Krabčice* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.krabcice.cz/informace-o-obci/historie/>

Historie obce Batelov (2004) [online]. *Viditelný Macek* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://viditelny-macek.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=115667>

Historie obce Svojetín (2016) [online]. *Obec Svojetín* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.svojetin.cz/informace-o-obci/historie/>

Historie rodného domu sv. Jana Nepomuka Neumanna v Prachaticích [online]. *Letáček rodný dům Neumanna historie* [cit. 2011-02-12]. Dostupné z: http://www.boromejky.cz/matkovojtech/pomocne_soubory/Letacek_rodny-dum-Neumanna_historie.pdf

Historie skutečské předškolní výchovy (2012) [online]. *MŠ Poršova Skuteč* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.msporsova.cz/clanek.php?idc=1>

Historie škol v Blížejově (2014) [online]. *Základní škola a mateřská škola Blížejov* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.zsblizejov.cz/index.php?id=81>

Historie školství v Obříství (2012) [online]. *Obříství – obec známých osobností a historických památek* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://www.obristvi.cz/historie_skolstvi.htm

Historie školy (2016) [online]. *Mateřská škola U Humpolky Tišnov* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.msuhumpolky.cz/uvod.html>

Historie školy [online]. *ZŠ T. G. Masaryka Hodkovice nad Mohelkou* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.zshodkovice.cz/clanky/92/historie-skoly/>

Historie Vítkovice (2011) [online]. *Ostrava!!! Vítkovice* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <https://vitkovice.ostrava.cz/cs/o-vitkovicich/hitorie>

HLAVOVÁ, Jana (2010). *Nejstarší pamětní kniha farnosti Vlachova Březí (1731-1811)* [bakalářská práce]. České Budějovice: TF JU ČB

HLUŠTÍK, A. (1998). Vzpomínky na Louny roku 1813 [online]. *Lounský kraj REGIZ* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://www.vejr.cz/regiz/archiv/historie/vojska_v_lounech_1813.html

Horní Litvínov v pamětech V. V. Maška (2011) [online]. *Historie Litvínovska a okolí...* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://litvinov.sator.eu/kategorie/krusnohori/skolstvi-na-litvinovsku>

HORT, Petr (1918). Školy v Pačlavicích [online]. *Pačlavice* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.paclavice.cz/index.phtml?go=obec&page=clanek&id=580>

HRABĚTOVÁ, Jana (2012). Z galerie poděbradských mecenášů – 6. díl [online]. *Poděbradské noviny* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://ipodebrady.cz/download/noviny_pdf_02.02.12.pdf

HROCH, Miroslav a kol. (1985). *Úvod do studia dějepisu*. Praha: SPN.

CHADIMOVÁ, Zdeňka (2016). Střediskový systém [online]. *Městská knihovna Dačice* [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://mkdac.cz/site/content?id=32>

CHOVANCOVÁ, Nikola (2014). *Dějiny obce Nivnice od roku 1848 do roku 1958* [bakalářská práce]. Brno: PdF MU

Chudenice (2015) [online]. *Kostely a kaple v západních Čechách* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://kaplicky.pension11.com/doku.php?id=chudenice>

Interpelace poslance G. Scharnagla a druhů ministroví školství a národní osvěty o zřízení české menšinové škody a české opatrovny v obci Staré Hutí, v okrese domažlickém (1930) [online]. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0204_02.htm

JAKŠIČOVÁ, Dana (2010). Dcery své doby? Školské sestry sv. Františka, chudé školské sestry Naší Paní a školské sestry de Notre Dame v českých zemích v letech 1851-1938(1950) [disertační práce]. České Budějovice: FF JU ČB

JEŘÁBKOVÁ, Lucie (2009). *Školská matice jihlavská v letech 1881 – 1891* [bakalářská práce]. Brno: FF MU

Jimramov a okolí (2009) [online]. *Školící a fyzioterapeutické centrum Jimramov Jarmila Čápková* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.jarmila-capova.cz/o-nas/kde-nas-najdete/>

Josef Vojtěch Sedláček – národní buditel z Plzně (2014) [online]. *Červenobílí* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://cervenobili.cz/13273/josef-vojtech-sedlacek-narodni-buditel-z-plzne/>

KAFTAN, Rudolf (2013). Nové osvobození Československé republiky [online]. *Lovosice – Turista* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.meulovo.cz/lovosice-v-letech-1945-1948/d-23531/p1=24117>

KAPOUNOVÁ, Marie (2012). Náboženský život v Třešti ve druhé polovině 19. století a v první polovině 20. století. Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame a její působení v Třešti [diplomová práce]. České Budějovice: PdF JU ČB

KAŠPAR, Jiří (2008). Klášter kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského [online]. *Hrady.cz* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.hrady.cz/?OID=6069>

Kláster (2013) [online]. *Středisko sociálních služeb města Frýdlant nad Ostravicí* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.sssfno.cz/o-nas/historie--soucasnost/>

Kláster Milosrdných sester (2016) [online]. *Městské muzeum a galerie ve Svitavách* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.muzeum.svitavy.cz/stale-exp/mestsky-pamatkovy-okruh/klaster-milosrdnych-sester/70-1/>

Komunity do roku 1950 (2010) [online]. *Historie Kongregace sester premonstránek* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.premonstratky.cz/prem_old/historie_ksp.htm

Kostel svatého Václava a svatého Blažeje (2008) [online]. *Informační centra Národního parku České Švýcarsko* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.ceskosaskesvycarsko.info/cz/info/2379-decin---pravy-breh-labe.html>

KOŠTÁL, Pavel (2006). Klášter a škola kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Líšni [online]. *Líšeňské noviny* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjw-Y3X973LAhVk8HIKHc64BcQQFggbMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.brnolisen.cz%2Flistopad%2Ff1147&usg=AFQjCNEBcUeKlCyC5-SzgzOW9St_SyreEg&bvm=bv.116636494,d.bGs&cad=rja

KOUKAL, Pavel (2013). První česká mateřská škola [online]. *Duchcovské noviny* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://www.duchcov.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=3371&id_dokumenty=6824

KOUŘILOVÁ, Tereza (2011). *Historie škol v Moravských Budějovicích* [seminární práce]. Moravské Budějovice: Gymnázium a SOŠ Moravské Budějovice

KOVÁŘOVÁ, Iva (2011). Jičínští si připomněli sto let nové budovy opatrovny [online]. *Jičínský deník.cz* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://jicinsky.denik.cz/zpravy_region/jicin-opatrovna-stolet20110925.html

Krásné Březno [online]. *ukp98* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.ukp98.cz/polabi/labe/obce/ul/kbrezno.htm>

KRÁTKÁ, Eliška (2013). *Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského Vznik a působení v českých zemích* [diplomová práce]. Brno: FF MU

KREJCAR, Pavel. Národní a měšťanské školy v letech 1919-1948 [online]. *V proměnách času* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.mestys-svitavka.cz/e_download.php?file=data/editor/53cs_4.pdf&original=skola.pdf

Kronika dětské opatrovny Rokycany [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.portafontium.eu/chronicle/soap-ro/00718-opatrovna-rokycany-1838-1924?language=cs>

Kronika domažlické opatrovny 1870. [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.portafontium.eu/chronicle/soap-do/01532-opatrovna-domazlice-1870-1897?language=cs>

Kronika města Bzenec – rok 1931 [online]. *Starý Bzenec* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.starybzenec.cz/kroniky/kronika-1931/>

Kronika města Kolína [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.mukolin.cz/prilohy/Texty/2589/24kronika_1989_dejiny_dobrovolne_organizace_barevne_provedeni.pdf

Kronika obce Ratboř [online]. [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjZmcDXl8bLAhVExRQKHRgSD1MQFggBMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ratbor.cz%2Fe_download.php%3Ffile%3Ddata%2Feditor%2F87cs_2.docx%26original%3DKronika%2Bnov%25C4%259B.docx&usg=AFQjCNHV0uhwu4kogSqJJzC7oKFFM04sHA&bvm=bv.116954456,d.bGs&cad=rja

KUČERA, Martin, JEMELKA, František (2012). *Charita v Olomouci 1922-2012*. Olomouc: Charita. ISBN 978-80-905260-1-3

Kulturní hodnoty území (2011) [online]. *Návrh zadání územního plánu Skřivany* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://portal.cenia.cz/eiasea/download/U0VBX0hLSzQ4N1BfbmF2cmhaYWRhbmlfMS5wZGY/HKK487P_navrhZadani.pdf

KURCOVÁ, Zora (2006). 60. let mateřské školy v Plasích [online]. *Plasický zpravodaj* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.plasy.cz/e_download.php?file=data/editor/198cs_30.pdf&original=Zprav602.pdf

LENDEROVÁ, Milena (2005). *Prameny k dějinám Pardubického kraje. Svazek 2: Deníky Františky Honlové z České Třebové. Život Františky Honlové*. Pardubice: FHS UP. ISBN 80-7194-823-3

- LENDEROVÁ, Milena a kol. (2005). *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice: FHS UP. ISBN 80-7194-756-3
- LENDEROVÁ, Milena. Předškolní institucionální výchova mezi charitou a vlastenectvím. Příklad Hradec Králové v letech 1837-1886 [online]. *Plzeňská sympozia k problematice 19. století* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.plzensymposium.cz/prispevek-resume/5512be770f2116.606157042/>
- LEŠETICKÝ, Vojtěch (1886). *Opatrovna a Škola mateřská v Hradci Králové*. Hradec Králové: Nákladem vlastním.
- LEVICKÁ, Jana (2002). Detské opatrovne. In: *Detská opatrovňa v Trnave a jej aktuálnosť dnes*. Trnava: PdF TU. s. 23 – 26. ISBN 80-89074-44-8
- LHOTA, Jindra (2014). Počátky ochotnického divadla v Pacově – II. část [online]. *Z mého kraje* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.mestopacov.cz/wp-content/uploads/2014/12/2014-12-web.pdf>
- MADEJA, Ondřej (2009). *Kulturní život premonstránského kláštera v Nové Říši v letech 1848 – 1948 a jeho působení na širokou veřejnost* [diplomová práce]. České Budějovice: PdF JU ČB
- MARŠÁLKOVÁ, Kamila (2013). *Sociální a charitativní činnost v Milevsku a okolí v letech 1918 – 1938* [diplomová práce]. České Budějovice: TF JU ČB
- Mateřská škola (2009) [online]. *Hvězdička* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.nezamyslice.cz/file.php?nid=2065&oid=1636372>
- Mateřská škola (2014) [online]. *Parpedie* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.parpedie.cz/cti-zaznam.php?id=Materska_skola
- Mateřská škola (2016) [online]. *Šebetov* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.sebetov.cz/titulni-strana/obec/sebetov-vcera-a-dnes/matrska-skola/>
- Max Schaffner [online]. *Statutární město Ústí nad Labem* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.usti-nad-labem.cz/cz/zivot-mesta/historie-mesta/osobnosti.html>
- Městské muzeum Počátky - Opatrovna Počátky [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/167341/?q=opatrovna>
- MICHÁLEK, Alois (2004). O původu a zřízení státní mateřské školy ve Kvasicích [online]. *Kvasické noviny* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.kvasice.cz/noviny/20042.pdf>
- MICHEL, Sonya (2011). The History of Child Care in the U.S. [online]. *The social welfare history project* [cit. 2016-03-31]. Dostupné z: <http://www.socialwelfarehistory.com/programs/child-care-the-american-history/>

- MIŠURCOVÁ, Věra (1983). Počátky předškolních institucí v českých zemích. *Časopis Pedagogika*, č. 4, s. 465 – 473. ISSN 2336-2189
- MRÁZOVÁ, Jana (2012). *Školství v Bruntále v 1. polovině 20. století* [bakalářská práce]. Brno: PdF MU
- MRÁZOVÁ, Kateřina (2007). *Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul ve Strážnici v letech 1886 – 1945* [bakalářská práce]. Brno: PdF MU
- MŠ, Trávnícká 201, 798 27 Němčice nad Hanou [online]. *Mateřské školky* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.materskeskolky.cz/nkolka.php?mesto=n%ECm%E8ice%20nad%20hanou&ide=2459&akce=preregistr>
- Nám, nám, narodil se (2014) [online]. *Jemnické listy* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://www.mesto-jemnice.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=5822&id_dokumenty=83792
- Něco málo z historie obce Praskačky [online]. *Obec Praskačka* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.praskacka.cz/historie.aspx>
- NĚMEČEK, Jaroslav (2014). Mariánská ochranná Diváky – I. část [online]. *Habrůvka* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.divaky.cz/obrazky-soubory/habruvka-2-2014-eb571.pdf?redir>
- NEUŽIL, Miloslav, MIKULA, Aleš (2004). Opatrovna [online]. *Pozorice* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://old.pozorice.cz/index.php?txt=opatrovna_50
- NEVOLOVÁ, Eva (2011). Něco málo z historie [online]. *Školní vzdělávací program MŠ Choltice* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.zscholtice.cz/skolka/dokumenty/SVP_III.od_1.9.2010.pdf
- NOVÁK, Vladimír (1967). Kdy byla v Hodoníně zřízena první mateřská škola? [online]. *Hodonín nostalgický* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.hodonin.ic.cz/ZrnkaZrnicka/StartZrnicka.html>
- NOVOTNÝ, Miroslav (2016). Kongregace Školských sester de Notre Dame [online]. *Encyklopedie Českých Budějovic* [cit. 2011-02-04]. Dostupné z: <http://encyklopedie.cbudejovice.cz/clanek/kongregace-skolskych-sester-de-notre-dame>
- Obec Lány (2012) [online]. *Muzeum T.G.M. Rakovník* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.muzeumtgm.cz/cz/lany/Obec-Lany>
- Obyvatelstvo [online]. *ukp98* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.ukp98.cz/polabi/obyvatelstvo.htm>

Olomouc-Slavonín-drobné památky (2016) [online]. *turistika* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.turistika.cz/mista/olomouc-slavonin-drobne-pamatky?layout=phone>

OPRAVILOVÁ, Eva, GEBHARTOVÁ, Vladimíra (2003). *Rok v mateřské škole: kurikulum předškolní výchovy*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-847-3

Orientační plán hlavního města Prahy s okolím (1938), rejstříky [online]. *Městská knihovna v Praze* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://web2.mlp.cz/mapa1938/reoitli.php>

OTTO, Jan (1902). *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Osmnáctý díl*. Praha: J. Otto.

Ottův slovník naučný: Nýřany [online]. *leporelo.info* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <https://leporelo.info/nyrany>

Ottův slovník naučný: Uherské Hradiště [online]. *leporelo.info* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <https://leporelo.info/uhrske-hradiste-1>

OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila (2014). Jan Quolfinger rytíř ze Steinsbergů (1867-1936) a Aloisie Quolfingerová (1868-1933) [online]. *Významné osobnosti Netolicka I.* [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: http://www.netolice.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=10394&id_dokumenty=7143

Paměti prof. Karla Ningra [online]. *Čtení z Písku a okolí* [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.ctenizpisku.cz/index.php/dila/71-p/312-pameti-prof-karla-ningra-karel-ninger>

PERUTKOVÁ, Monika (2014). *Opatrovny*. [seminární práce]. Hradec Králové: PdF UHK.

PEŠKOVÁ, B. (2010). Historie mateřské školy Na Karlově (1. část) [online]. *Benešov informační zpravodaj města* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.benesov-city.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=219&id_dokumenty=1499

PETERKOVÁ, Marta (2012). Historie v datech [online]. *Loučeň* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.loucen.cz/historie/d-2310>

Petr Pavel Skořepa (2014) [online]. *Město Šmiřice* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.mestosmirice.cz/default.php?id=181&ai=3&lang=cz>

PFEFROVÁ, Ivana. Z historie školy v Křetíně [online]. *Z historie školy v Křetíně* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.zmskretin.cz/wp-content/uploads/z-historie-skoly-v-kretine.pdf>

PINDUR, David. Stručná historie poutního chrámu navštívení Panny Marie – papežské menší baziliky [online]. *Římskokatolická farnost Frýdek* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.basilica.cz/cz/text/8-historie-baziliky-minor-navstiveni-panny-marie-ve-frydku.html>

PITELKOVÁ, Lucie (2008). *Charitativní působení pražské kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Čechách do roku 1950* [diplomová práce]. Praha: PdF UK

Počátky a stručný přehled rozvoje „Sociálních služeb města Moravská Třebová“ [online]. *Sociální služby města Moravská Třebová* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.ddmt.cz/historie.php>

Pro pamětníky i nepamětníky (2005) [online]. *Zpravodaj města Chropyně* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://www.muchropyne.cz/content/files/zpravodaj/2005_03.pdf

PROCHÁZKA, Vladimír (2013). Z farní kroniky Klobuky [online]. *Klobucký zpravodaj* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.klobuky.cz/e_download.php?file=data/editor/72cs_11.pdf&original=ZPRAVODAJ_163.pdf

PROTECT CZ s.r.o. (2012) [online]. *PROTECT* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.protect.cz/?sekce=firma>

PRŮŠOVÁ, M. (2006). Mateřská škola [online]. *Noviny Prahy 12* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiT7p2d18XLAhWDlg8KHSOtBeYQFggbMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.praha12.cz%2FVismoOnline_ActionScripts%2FFile.ashx%3Fid_org%3D80112%26id_dokumenty%3D3874&usg=AFQjCNECFbZN9gszTzkAppn3fZR3hZfkVg&bvm=bv.116954456,d.ZWU&cad=rja

Průzkumy a rozborů (2013) [online]. *Územní plán Pecka* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://www.mestys-pecka.cz/e_download.php?file=data/editor/118cs_3.pdf&original=Pecka+P%2BR+2013.pdf

První republika (2016) [online]. *Obec Brázdim* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.obecbrazdim.cz/index.php?nid=1051&lid=cs&oid=85933>

Radíč – historie obce [online]. *Místopisný průvodce po České republice* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/historie_radic_9981.html

Rekonstrukce a dostavba areálu Vršovický zámeček (2014) [online]. *Odbor památkové péče* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://pamatky.praha.eu/jnp/cz/pamatkovy_fond/pamatkove_uspechy/pamatkove_uspechy/pamatkove_uspechy-rekonstrukce_a_dostavba_arealu_vrsovicky.html

Reportáž: Mateřská školka Košťany včera a dnes (2011) [online]. *Město Košťany* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.kostany.cz/?p=656>

Rodina stavitelů Krausů v Bechyni (2011). [online]. *Bechyňský městský zpravodaj* [cit. 2011-02-04]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0ahUKEwiRtYeK7L3LAhWLpnIKHY_BC8sQFgggMAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.mestobechyne.cz%2Ffilemanager%2Ffiles%2Ffile.php%3Ffile%3D147833&usg=AFQjCNHzh6-UzchTES8xYrByb7r3nkVyjg&bvm=bv.116636494,d.bGs&cad=rja

Rok 1915 [online]. *Pamětní kniha obce Mikulovice* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwin5-PFx7_LAhXoC5oKHYe6Ab4QFgggMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.mikulovice.eu%2Ffile.php%3Fnid%3D13015%26oid%3D3900685&usg=AFQjCNH68vuiWUvCBIB7pV77uLlrLGuV4g&cad=rja

RÜCKEROVÁ, Dagmar (2014). Založení české menšinové školy ve Vimperku [online]. *ZŠ TGM Vimperk* [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.zstgmvimperk.cz/index.php/36-y/949-85-vyroci-zalozeni-zakladni-skoly-t-g-masaryka-vimperk>

Růžová (2016) [online]. *1. Mateřská škola Jindřichův Hradec II, Růžová 39* [cit. 2011-02-12]. Dostupné z: <http://www.1msruzova.cz/index.php?nid=7978&lid=cs&oid=1468193>

RÝDL, Karel, ŠMELOVÁ, Eva (2012). Vývoj institucí pro předškolní výchovu (1869 – 2011). Olomouc: UP. ISBN 978-80-244-3033-1

SASKOVÁ, Marcela (2014). *Boromejky v Rožďalovicích* [absolventská práce]. Rožďalovice: Základní škola a Mateřská škola G. A. Lindnera Rožďalovice

SKLENÁŘOVÁ, Jana (2013). *Historie a současná činnost Charitního domova na Moravci* [bakalářská práce]. Zlín: FHS UTB

SLABĚŇÁKOVÁ, Jana (2008). *Působení Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského na území brněnského biskupství od jejího příchodu až do dnešní doby (1862-2008)* [diplomová práce]. Brno: FF MU

Slatiňany – klášter [online]. *turistika* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.turistika.cz/mista/slatinany-klaster>

Smiřice – mateřská školka [online]. *Smiřice* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.smirice.eu/smirice/skolka.htm>

SMÝKAL, Josef (1985). 150 let výchovné a vzdělávací instituce pro nevidomé v Brně [online]. *PhDr. Josef Smýkal* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://smykal.ecn.cz/publikace/kniha05t.htm>

Sociální služby obce Chomutice [online]. *Peceoseniory.cz* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.peceoseniory.cz/detail-zarizeni/1860-socialni-sluzby-obce-chomutice/>

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově - Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Dobré Pole [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/118711/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově - Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Charvátská Nová Ves [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/118737/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově - Mateřská škola a opatrovna ÚMŠ Jevišovka [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/118746/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Česká Lípa - Mateřská škola (česká) Skalice [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/77907/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Česká Lípa – Mateřská škola (česká) Skalice [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/77907/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv České Budějovice - Městská opatrovna Týn nad Vltavou [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/44457/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv České Budějovice - Opatrovna nejmenších dětí při Matici školské České Budějovice [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-02-04]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/44242/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Domažlice se sídlem v Horšovském Týně - Opatrovna Domažlice [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/56286/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Hradec Králové – Archiv města Chlumeck nad Cidlinou [online].
Badatelna.eu [cit. 2016-04-03]. Dostupné z:
<http://badatelna.eu/fond/85736/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Hradec Králové – Mateřská škola Hradec Králové, U soudu
[online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z:
<http://badatelna.eu/fond/85462/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Hradec Králové – Opatrovna Hradec Králové [online].
Badatelna.eu [cit. 2016-04-03]. Dostupné z:
<http://badatelna.eu/fond/85519/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani - Mateřská škola a opatrovna
Ústřední matice školské Kadaň [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z:
<http://badatelna.eu/fond/71450/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Chrudim - Opatrovna Ronov nad Doubravou [online].
Badatelna.eu [cit. 2016-04-02]. Dostupné z:
<http://badatelna.eu/fond/97413/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Chrudim - Spolek pro podporování a správu škol mateřských
a opatrovna Chrudim [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z:
<http://badatelna.eu/fond/97084/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec - Mateřská škola Staré Hobzí [online].
Badatelna.eu [cit. 2016-02-17]. Dostupné z:
<http://badatelna.eu/fond/47234/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec - Správa veřejné opatrovny Třeboň [online].
Badatelna.eu [cit. 2016-02-17]. Dostupné z:
<http://badatelna.eu/fond/47902/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Kolín - Mateřská škola Kouřim [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-
04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/29109/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Kolín - Opatrovna Luisy Pernerové Týnec nad Labem [online].
Badatelna.eu [cit. 2016-04-03]. Dostupné z:
<http://badatelna.eu/fond/29363/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Kroměříž - Kroměřížská opatrovna v Kroměříži [online].
Badatelna.eu [cit. 2016-04-03]. Dostupné z:
<http://badatelna.eu/fond/125319/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích - Mateřská škola Terežín [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/73079/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Mladá Boleslav - Dětská opatrovna Bělá pod Bezdězem [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/176212/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Mladá Boleslav - Opatrovna jeho výsosti císaře Františka Josefa I. Bělá pod Bezdězem [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/176250/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Mladá Boleslav - Spolek Dětská opatrovna a školka Klášter Hradiště nad Jizerou [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/33864/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Most - Archiv obce Dolní Litvínov [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/74834/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Most - Obecná škola smíšená Záluží [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/74759/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Nový Jičín - Dětská opatrovna a mateřská škola Stikovec [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/145182/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Nový Jičín - Mateřská škola a opatrovna Nový Jičín [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/146412/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem - Proboštský úřad církve římskokatolické Poděbrady [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/36534/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Olomouc - Mateřská škola a opatrovna Ústřední Matice školské Mrsklesy [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/133425/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Olomouc - Mateřská škola a opatrovna Ústřední Matice školské Šternberk [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/132689/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Pardubice - Jelínkova opatrovna [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/99642/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Pelhřimov - Mateřská škola Pacov [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/109858/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Pelhřimov - Mateřská škola Pelhřimov [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/109936/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Pelhřimov - Mateřská škola Žirovnice [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/110098/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Písek – I. mateřská škola Písek [citace]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/49866/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Přerov - Mateřská škola a dětská opatrovna Tučín [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/138335/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Rokycany - Opatrovna pro malé děti města Rokycany [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/62918/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Strakonice - Měšťanská škola Strakonice [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/53542/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Šumperk - Mateřská škola Hostice [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/140391/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Tábor - Mateřská škola Veselí nad Lužnicí 1 [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/55041/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Tábor - Mateřská škola Veselí nad Lužnicí 2 (Mezimostí nad Nežárkou) [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/55042/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Teplice - Česká opatrovna městská Duchcov [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/76501/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Teplice - Opatrovna Ústřední Matice školské Duchcov [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/76500/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí - Mateřská škola II. Vysoké Mýto [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/102303/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Znojmo - Mateřská škola (česká) Vranovská Ves [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/122725/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Znojmo - Mateřská škola Moravský Krumlov, Palackého ulice [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/123083/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Znojmo - Mateřská škola Skalice [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/123866/?q=opatrovna>

Státní okresní archiv Znojmo - Národní škola Moravský Krumlov [online]. *Badatelna.eu* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://badatelna.eu/fond/123690/?q=opatrovna>

STIBOR, Vladimír (2011). Dotek dávné historie – zrod opatrovny v Dašicích [online]. *Dašické ozvěny* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwi8j7yXtcXLAhUHjw8KHSE7DZkQFggbMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.dasice.cz%2FVismoOnline_ActionScripts%2FFile.ashx%3Fid_org%3D2479%26id_dokumenty%3D3561&usg=AFQjCNGAupOwoKPIInNBGzTXLbilXaenCnw&bvm=bv.116954456,d.ZWU&cad=rja

SUKUPOVÁ, Dobromila (2015). *Vzdělání a služba všeobecných sester Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského působících v České republice* [diplomová práce]. České Budějovice: ZSF JU ČB

SVĚRÁK, Vlastimil (2014). Z historie dětské opatrovny v Lukách nad Jihlavou [online]. *Loucký zpravodaj* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://www.lukanadjihlavou.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=8870&id_dokumenty=117350

SVOBODOVÁ, Martina (2007). Škola a klášter kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Líšni [bakalářská práce]. Brno: PdF MU

SVOBODOVÁ, Zuzana (2013). *Počátky vzdělávání na Vodňansku*. [diplomová práce]. České Budějovice: TF JU ČB

ŠIBRAVA, Miroslav (2013). *Vývoj vnitřní prostorové struktury města Kutná Hora* [diplomová práce]. Olomouc: PF UPOL

ŠIROKÝ, Jiří (2010). Historie a současnost školství v Ivančicích [online]. *noviny.zrcadlo.info* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://noviny.zrcadlo.info/rservice.php?akce=tisk&cislocclanku=2010070009>

ŠLÉGL, Jiří (2012). *Dějiny výchovy dětí předškolního věku*. Ústí nad Labem: PdF UJEP. ISBN 978-80-7414-592-6

Šlechtnému dobrodinci obec Volyňská (2013) [online]. *Zpravodaj města Volyně* [cit. 2016-02-17]. Dostupné z:

http://www.volyne.eu/assets/File.ashx?id_org=18495&id_dokumenty=6238

ŠMAHELOVÁ, Bohumíra (2012). *Vývoj pojetí dítěte v historickém kontextu*. [bakalářská práce]. Brno: PdF MU.

ŠMÍD, Josef. Opatrovna. [online]. *Chrast u Chrudimě. Svazek I: Chrastecské školství*. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.knihovna-cr.cz/chrast-u-chrudime>

ŠULC, Ivo (2013). Opatrovny a mateřské školy v Chrudimi [online]. *INTERPI – podkladový materiál Státní okresní archiv Chrudim* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://authority.nkp.cz/interpi/zpravy-o-reseni-vyzkumneho-zameru-interpi/analyzy-studie-2011/ivo-sulc-interpi-2013-podkladovy-material-statni-okresni-archiv-chrudim>

Textové přílohy [online]. *Přílohy* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/152661/pedf_m/Prilohy.pdf

TOŠNEROVÁ, Květa (2000). 151. Radíčeves [online]. *Svobodný hlas* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://www.svobodnyhlas.cz/archiv/2000/hlas12_5.pdf

TROJANOVÁ, Petra (2004). Josef Rašín [online]. *Most* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.mesto-most.cz/josef-rasin/d-3818>

UHLÍŘOVÁ, Jana (2002). Poznámky ke vzniku veřejné předškolní výchovy v Čechách. In: *Detská opatrovňa v Trnave a jej aktuálnosť dnes*. Trnava: PdF TU. s. 35 – 40. ISBN 80-89074-44-8

Ulice Dr. Odstrčila č. p. 52, 54, 56 a 83 (2014) [online]. *noviny.zrcadlo.info* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z:

<http://noviny.zrcadlo.info/rservice.php?akce=tisk&cislocclanku=2014030006>

URBANOVÁ, Kateřina (2008). Kinští ze Vchynic a Tetova [online]. *Město Choceň* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.chocen-mesto.cz/majitele-chocenskeho-panstvi/d-314453>

Usnesení rady města Holic ze dne 19. listopadu 2012 (2012) [online]. *Holické listy* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z:

https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0ahUKEwjmtsQ5tsXLAhUI_Q4KHZ3LCxEQFggmMAI&url=http%3A%2F%2Fwww.holice.eu%2Furad-online%2Fdokumenty-ke-stazeni%2Fcategory%2F69-holicke-listy-ronik-

2013.html%3Fdownload%3D541%3Aholicke-listy-leden-

2013&usg=AFQjCNGWb3QkVvcdQJ_frZD2GzkSso8fYA&cad=rja

Varhánkův sirotčí ústav (2015) [online]. *Polná* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://www.mesto-polna.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=12549&id=329282

VAŘEKA, Kamil (2003). Řemesla a živnosti [online]. *Městečko Trnávka* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://mestECKOTrnavka.sweb.cz/>

VÁŠÍČEK, Petr (2016). Kronika obce Žleby 1855-1859 [online]. *Obec Žleby* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://ouzleby.cz/?Kronika=20>

VÁŠÍČEK, Petr (2016). Kronika obce Žleby 1905-1907 [online]. *Obec Žleby* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://ouzleby.cz/?Kronika=30>

Vchynice (2004) [online]. *Lovosický dnešek* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: http://web.meulovo.cz/dnesek/2004/0401_07.html

VITÁK, Karel (2015) Dr. Sedláka [online]. *Dva* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.dva.cz/>

Vítejte na webových stránkách Mateřské školy Zlonice (2016) [online]. *Mateřská škola* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.msZlonice.cz/>

VOREL, Milan (2008). První mateřinka v obci [online]. *Ozvěny Slatiňan* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://ozveny.slatinany.cz/cl1801737415.htm>

Vraný (2016) [online]. *Velká encyklopedie* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.encyklopediecr.eu/cz/e-shop/c25724/vrany.html>

Výtah z „Knihy pamětní městské školy mateřské v Slaném“ (2016) [online]. *Mateřská škola U Labutí Slaný* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <http://msulabuti.skolkyslansko.cz/>

Z protokolu městské rady dne 9. prosince 1908 (2008) [online]. *Radniční list* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z:

https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&ved=0ahUKEwjlvOfphsJLAhXFgg8KHUgsD18QFghAMAc&url=http%3A%2F%2Fwww.mesto-beroun.cz%2Fmodules%2Ffile_storage%2Fdownload.php%3Ffile%3D19b12b22%257C950&usg=AFQjCNErVsp_3uEptejajj3dHdE4IRJOQ&cad=rja

Z historie (2010) [online]. *Běrunice* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://berunice.webnode.cz/ms-berunice/>

Z historie bysterských domů (2015) [online]. *Bysterské noviny* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z:

<https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjGqfanvcXLAhXI8A4KHZCGAKEQFggbMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.bystre.>

cz%2Fmesto%2Fmesto-a-okoli%2Fbysterske-noviny%2Fcategory%2F27-rocnik-
 2015%3Fdownload%3D203%3A05-2015-bysterske-
 noviny&usg=AFQjCNH4VHvV1XDREN6S98pDIW-
 Vxa1Qrw&bvm=bv.116954456,d.ZWU&cad=rja
 Z historie školní budovy (2016) [online]. *Město Zásmyky* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z:
<http://www.zasmuky.cz/index.php?nid=603&lid=cs&oid=4816082>
 Z tisovské kroniky (2010) [online]. *Tisovské okénko* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z:
<http://www.tisova.cz/zpravodaj/to1004.pdf>
 Základní mezník společenského vývoje (2014) [online]. *DBMagazín* [cit. 2016-04-02].
 Dostupné z: <http://www.dbmagazin.cz/zakladni-meznik-ve-vyvoji-spolecenskem/>
 Základní škola (2007) [online]. *Základní škola a Mateřská škola Kájov* [cit. 2016-02-
 17]. Dostupné z: <http://www.zskajov.cz/zs.htm>
Zákon č. 95/1948 Sb. o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)
 Zákupy [online]. *Máchův kraj* [cit. 2016-04-03]. Dostupné z:
<http://www.machuvkraj.cz/svazek-obci-machuv-kraj/obce-svazku/zakupy/>
 Zámek Železná Ruda (2015) [online]. *Šumava* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z:
http://www.sumava.cz/objekt_az/1356-zamek-zelezna-ruda/
 Zápisky kronikáře Jana Pavelky (2012) [online]. *Radnice zpravodaj města Sedlčany*
 [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: [http://mesto-](http://mesto-sedlcany.cz/sites/default/files/stranka/1006/radnice_let0_0.pdf)
[sedlcany.cz/sites/default/files/stranka/1006/radnice_let0_0.pdf](http://mesto-sedlcany.cz/sites/default/files/stranka/1006/radnice_let0_0.pdf)
 Ze zápisu Občanské záložny v roce 1892 (2016) [online]. *G-HELP o.p.s.* [cit. 2016-04-
 02]. Dostupné z: <http://www.ghelp.cz/cz/o-nas/o-budove>
 Zvonek [online]. *Hořice v Podkrkonoší město kamenné krásy* [cit. 2016-04-03].
 Dostupné z: <http://www.horice.org/cz/spolky/zvonek/>
 ZWETTLER, Otto, VACULÍK, Jaroslav, ČAPKA, František (1996). *Úvod do studia
 dějepisu a technika historikovy práce*. Brno: PdF MU. ISBN 80-210-1366-4
 Žimrovice - minulost, současnost a místopis (2016) [online]. *Turistické informační
 centrum Hradec nad Moravicí* [cit. 2016-04-02]. Dostupné z:
<http://www.muhradec.cz/infocentrum/mistni-casti/zimrovice/>